

EL LLIBRE CATALÀ A LA CASA MALLORQUINA (1350-1550)

CARÀCTER D'AQUEST RECALL

El present treball vol donar sense gaires pretensions una panoràmica de la difusió del llibre en català entre la població del Regne de Mallorca durant l'Edat Mitjana i el Renaixement.¹

Serà convenient, per a no induir ningú a error, precisar des del llindar quins són els seus límits i per què li han estat posats. Aquestes notes foren preses com a elements flanquejadors d'un estudi de

¹ Donem les sigles indicatives d'arxius i de revistes; després la bibliografia en dos grups; primer, l'específica de catàlegs de biblioteques insulars; segon, la general de l'àrea catalana, ambdues per ordre alfabètic d'autors i obres, amb algunes abreviatures usades:

ACM = Arxiu capitular de Mallorca.

ADM = Arxiu diocesà de Mallorca.

AHN = Arxiu històric municipal, de Palma.

AEM = Anuario de Estudios medievales (Barcelona).

AST = Analecta sacra Tarraconensia.

BRABL = Boletín Real Academia de Buenas Letras (Barcelona).

BRAH = Boletín Real Academia Historia (Madrid).

BSAL = Boletín (Butlletí) Societat arqueològica Lulliana.

EUC = Estudis Universitaris Catalans.

Bibliografia:

Ab. = ESTANISLAU AGUILÓ, *Inventari dels béns y heretat d'En Miquel Abeyar, notari, notable bibliòfil mallorquí del segle XV*: BSAL 7 (1897-1898) 417-22, 435-40, 448-52.

Cartoixa = Relació de llibres presentats per la Cartoixa de Valldemosa el 1411 i 1412, que publicarem en la segona part d'aquest treball.

AGUILÓ, E. - STEINSCHNEIDER, M. - KAYSERLING, M. - LEVI, I., *Inventari de la heretat i llibreria del metje jueu Jahudà o Lleó Mosconi (1375)*: BSAL 10 (1903-1904) 80-91, 106-112, 140-151, 196.

BOHIGAS, Pere, *Fondos manuscritos de bibliotecas de Mallorca*: "Biblioteconomía" 1 (1944) 80-88.

HILLGARTH = Jocelin N. HILLGARTH, *Some notes on lullian hermits in Majorca saec. XIII-XVII*: "Studia monastica" 6 (1964) 299-328, en especial el Catàleg de llibres de fra Joan Mertells, de 1447, pp. 326-28.

HILLGARTH, Jocelin, *Una biblioteca cisterciense medieval: La Real (Mallorca)*: AST 32 (1959) 89-191.

HILLGARTH, J. - B. NARKISS, *A list of Hebrew Books (1330) and a Contract to*

més empenta sobre l'art a Mallorca a l'Edat Mitjana, més concretament, entre l'evolució i la temàtica de la seva pintura. Quan ens plantejarem el problema de la pintura profana, que queda moltes vegades marginada en esforços similars per manca de materials, varem arribar a la conclusió que solament una recerca dins els antics inventaris de les cases particulars ens podria acostar, encara

- illuminate Manuscripts (1335) from Majorca*: "Revue Études juives" 120 (1961) 297-320.
- HILGARTH, J., *La biblioteca del obispo Collell*, en "Actas del V Congreso Corona Aragón", 2 (Barcelona 1970) 570-75.
- MIRALLES SBERT, J., *Datos para la historia de la Biblioteca Capitular de Mallorca. Inventario de 1399, Invent. de 1438*: BSAL 12 (1908-1909) 169-71.
- Pinós = Juan MUNTANER BUJOSA, *Inventario y subasta de los bienes de Isabel de Pinós*: BSAL 28 (1939-1942) 306-309.
- PONS, Antoni, *Fra Mario de Passa, llibrista i bibliòfil*: EUC 22 (1936) 317.
- ROTGER = Mateo ROTGER, *Historia de Pollensa*, II (Palma 1904), Apénd. doc. 17.
- Sant Martí = Gabriel LLABRÉS, *Inventario de la herencia de Ramón de Sant Martí (1434)*: BSAL 3 (1889-1890) 324, 4 (1891-1892) 9-11.
- SANTAMARÍA, Álvaro, *Mallorca en el siglo XIV*: AEM 7 (1970-1971) 165-236.
- CARRÈRE = Claude CARRÈRE, *La vie privée du marchand barcelonais dans la première moitié du XIVe siècle*: AEM 3 (1966) 263-291.
- DURAN SANPERE, A., *Noticia de llibres en inventaris de Cervera*: "Butlletí Bibl. Catalunya" 4 (1917) 126-137.
- JUNYENT, E., *Repertorio de noticias sobre manuscritos catalanes entresacados de algunos inventarios de la "Curia Fumada" de Vic*: AST 16 (1943) 57-86.
- LA TORRE, Antonio de, *Documentos para la historia de la Universidad de Barcelona* (preparada por J. Rubió Balaguer) (Barcelona 1971).
- MADURELL, *Manuscrits* = J. M. MADURELL MARIMON, *Manuscrits en català anteriors a la impremta (1321-1474)*. Contribució al seu estudi (Barcelona 1974) (= Bibl. profesional de ANABA, 3).
- MADURELL-RUBIÓ = J. M. MADURELL-J. RUBIÓ, *Documentos para la historia de la imprenta y la librería en Barcelona 1474-1553* (Barcelona 1955).
- MASSÓ TORRENS, J., *Inventari dels béns mobles del rey Martí d'Aragó*: "Revue hispanique" 12 (1905) 413-590.
- MIQUEL I PLANAS, R., *Inventari dels llibres de dona Maria, reyna d'Aragó e de les Sicílies*: "Recull de textos catalans antics" 8 (Barcelona 1907).
- MUÑOZ DELGADO, V., *Lógica Hispano-Portuguesa hasta 1600*, en "Repertorio de las Ciencias eclesiásticas en España" 4 (Salamanca 1972) 9-122.
- PUJOL, Pere, *Antichs inventaris del bisbat de Urgell*: BRABL 6 (1911-1912) 469-478.
- RIQUER, Martí de, *Història de la Literatura catalana*, 3 vols. (Barcelona 1964).
- ROBLES = Laureano ROBLES, *Escritores dominicos de la Corona de Aragón (siglos XIII-XIV)*, en "Repertorio de Historia de las Ciencias eclesiásticas en España" 3 (Salamanca 1971) 11-172.
- RODRÍGUEZ = Isaias RODRÍGUEZ, *Autores espirituales en la Edad Media*, en "Repertorio ..." 1 (Salamanca 1967) 175-391.
- RUBIÓ, *Hist. Lit.* = G. Díaz PLAJA, *Historia general de las Literaturas hispánicas*, 5 vols., colab. de J. RUBIÓ BALAGUER.
- RUBIÓ I LLUCH, A., *Documents per l'Història de la cultura catalana*, 2 vols. (Barcelona 1908-1921).
- SANCHIS SIVERA, J., *Bibliología valenciana medieval*: "Anales Centro Cultura valenciana" 3 (1930) 33-56, 81-132, 4 (1931) 89-122, 5 (1932) 44-49, 89-119.

que fos a través de textos i paraules, ja que no amb temàtiques, al que varen tenir en aquells temps els ciutadans, rics i pobres, de les illes Balears. Així va ser com arribàrem a introduir-nos dins les seves biblioteques privades i ens fou donat poder relacionar les dades culturals que els llibres proporcionaven amb els temes que els retaules i els draps de pinzell ens insinuaven.

Així podíem iniciar la recollida d'inventaris de llibres que ara presentem en aquestes pàgines. Aviat em vaig adonar que el professor Jocelin Hillgarth preparava una obra d'envergadura sobre el nostre tema. Amb tot no m'he retut, perquè el treball de l'investigador i amic anglès tardarà temps a estar acabat i mentrestant no sols pot ser útil a tothom tenir una idea general sobre l'assumpte, sinó que a mi personalment em resultava imprescindible elaborar-lo per a poder fer-me càrrec, com he dit abans, de la ruta paralela que seguiren cultura espiritual i estímuls i estètica òptica.

Vet aquí, doncs, el perquè del títol, que indica que no pretén entrar en l'estudi de les biblioteques més importants, com foren sens dubte les de les institucions religioses —a alguna de les quals es va referir temps enrera J. Miralles Sbert i més recentment el mateix Hillgarth— i, en canvi, sí que vol curiosejar en còdexs, llibres i quaderns de cases particulars per temptar la sensibilitat del poble que encarregava en aquell temps un retauló o comprava una pintura a l'encant de les tardes a la plaça de la cort de la ciutat de Mallorca.

És obvi que un treball sobre pintura no pot dedicar gaires pàgines a l'estudi de les biblioteques —sobretot el que no pot fer és publicar-ne els inventaris— per això aquests han estat recollits aquí amb la mira d'aprofitar-ne més endavant, allí, el seu contingut. Per aquest motiu continuo ara la numeració dels inventaris que vaig recollir, sempre amb la mira doblement posada en els llibres i en els quadres que els antics notaris em treien de l'oblit.

Qui conegui la mecànica dels inventaris notariais comprèn el valor relatiu que s'ha de donar a les seves notes. Un inventari és una peça de caràcter jurídic que s'aixeca només quan hi ha una tutoria, un usdefruit o una liquidació d'herència unida a un testament! Quantes cases hi ha de les quals interessaria conèixer l'inventari que no es trobarà mai, no per pèrdua de protocols notariais, sinó perquè les herències es trameteren amb tota regularitat sense precisió d'inventariar el cabal tramès! D'altra banda la riquesa d'un inventari a vegades no depèn dels diners del propietari mort sinó de les característiques anímiques dels sobrevivents que l'aixequen. Encara que els inventaris posin sempre la mira en el preu dels

mobles i objectes —també aquí val la dita: «Els números governen el món»— és un fet que la mentalitat particular dels inventariadors, l'ull primcernut de les dones, l'interès dels familiars per determinades realitats comuniquen interès especial a alguns d'ells. Tan possible és trobar despatxada una «flota» de llibretons dient que produiria més treball el relacionar-los que el profit de vendre'ls, com recollir notícies tan fresques com la del volum en què llegeixen els infants o advertir dins una cambra les lectures pel jove fill de la casa.

Quedi doncs clar que hauria estat possible fer una collecció d'inventaris de llibreries més interessant que aquesta si ens haguéssim centrat en tal propòsit. Així és com es pot esperar quelcom molt important del corpus que prepara el prof. Hillgarth. El nostre personal propòsit és més modest: posar en circulació unes dades sobre el llibre català i el seu paper dins la casa medieval mallorquina, perquè no tenim ni preparació ni temps ni dèria per a abastar tan sols el paper i el pergami que trobem aquí recollit.

Precisament Hillgarth feia notar la raresa del llibre en llengua vulgar, «en pla», «en romanç», com acostumen a dir els documents en les llibreries de centres eclesiàstics. El llatí era la llengua corrent entre persones lletraferides, oficial de l'Església, normal de la notaria i del tribunal. Per això la documentació notarial sol ésser llatina i àdhuc els inventaris, com més antics més, es presenten traduïts del català al llatí, cosa que a part de fer perdre precisió ens duu a ambigüetats insolubles quan es tracta d'aclarir un determinat llibre en quina llengua estava escrit. Quan hom llegeix els documents reials recollits per A. Rubió i Lluch dirigits a frares dominicans i franciscans, interessant d'ells traduccions del llatí al català, trobem l'explicació del fet que siguin precisament les biblioteques privades les que reuneixen després la literatura catalana, mentres que les eclesiàstiques romanen especialitzades en la llatina. Els frares construeixen els ponts culturals; el poble, la ciutadania és la que els recorre. Naturalment hi ha un altre estament que té molta importància en aquest respecte. Em referesc als notaris. Possiblement a mesura que s'adelanti en aquest terreny es veurà com el paper que han fet aquests en la difusió de la cultura romanç és gran, perquè disposaven per raó de la seva professió de llibres i llengües com cap altre i estaven oberts al món profà mentre no s'hi estava tant la gent d'Església.

La petita història d'aquestes pàgines eventuais dóna raó del perquè estan centrades en els llibres catalans, dels quals però no

s'arrisquen a fer estadístiques, sinó que es limiten a apuntar opcions i assenyalar preferències. Per arrodonir les dades han estat utilitzats així mateix alguns inventaris anteriorment ja publicats, els quals van buidats als índexs finals. Inventaris de nobles eren els de Ramon de Sant Martí (1434) i els de Beatriu de Pinós (1484), publicats per Gabriel Llabrés i per Joan Montaner; lectures de gent piadosa, religiosa, els de les monges del Puig de Pollença (1414) i de l'ermità Joan Martells (1447), donats a llum per Mateu Rotger i el professor Hillgarth, així com els de fra Màrius Passa, recollits per mossèn Antoni Pons. En darrer terme —i podria anar en primer— anomenem el notari Miquel Abeiar (1493) amb la seva sorprenent biblioteca de més de quatre-cents volums.

Els motius apuntats ens han guiat a indicar simplement la presència de biblioteques especialitzades —notarials, jurídiques, mèdiques—, deixant-ne alguna com a botó de mostra, per donar idea indicativa del seu contingut. D'elles s'han recollit els llibres que no pertanyessin a l'especialització. En canvi, quan es tracta de biblioteques de persones eclesiàstiques acostumen a donar tots els títols que contenen, excepte d'ordinari els de dret canònic. D'aquesta manera s'ha aprofitat l'avinentesa de cercar les fonts de la pintura profana i religiosa per a assenyalar las línies generals de la cultura del poble, perquè en la generalitat de les biblioteques particulars s'han recollit els inventaris sencers, tant en paper com en pergami, en un o més volums.

Els inventaris van precedits d'una breu indicació del nom del testador, condició social o oficial (si el porta el protocol), situació i tipus d'alberg, seguint quan és possible el text: i llengua del document (P. = Parròquia), dada d'extensió o començament de la tasca d'inventariat, lloc de residència (la majoria són de la ciutat de Mallorca i només algun de Menorca) i arxiu amb la signatura d'on prové el document (AHM, P. = Arxiu històric de Mallorca, secció de protocols; ACM = Arxiu Capitular de Mallorca).

Havem procurat indicar les habitacions —i condicions: en una caixa, en un prestatge, etc.— en què es trobaven els diferents llibres. Els encants amb què a voltes solen acabar els inventaris, s'han donat en algunes ocasions excepcionals, per no allargar la feina o complicar la publicació. S'han inclòs, com es veurà, alguns inventaris publicats en revistes poc assequibles, per la seva importància i així fer-les renàixer a l'us comú.

No entren en aquesta publicació els dibuixos, gravats i estampes —tampoc les cartes geogràfiques— perquè seran recollits en el treball que publicarem, Déu volent, com a germà d'aquest.

Pel que fa a les dades entre les quals es mou aquest recull s'ha de dir que substancialment s'han considerat les de 1350 i 1550 en números rodons perquè la recerca documental d'art es va fer comptant que la investigació del prof. Marcel Durliat en la seva obra *L'art dans le Royaume de Majorque* (trad. catalana, Mallorca 1964) cobria aproximadament fins al 1350 i no hi havia raó per repetir-la —ço que significa segurament que valdria la pena d'escorcollar els protocols anteriors a la recerca de llibres. La data de 1550 ha estat presa tenint en compte que desconeixiem fins on podien arribar els pintors gòtics a Mallorca i, sobretot, quina era la conservació de cases posades en taules i draps de pinzell medievals. No creiem haver tallat gens just escollint una data tan avançada.

ELS ESTAMENTS SOCIALS DELS PROPIETARIS DELS LLIBRES

Els inventaris amb llibres recollits són en números totals aquests:

Segle xiv: 22 (des del xiv-0 fins al xiv-40) entre les dates de 1326 i 1396.

Segle xv, primera meitat: 23 (des del xva-1 fins al xva-39) entre dates de 1400 i 1449.

Segle xv, segona meitat: 57 (des del xvb-1 al xvb-89) entre els anys 1450 i 1499.

Segle xvi: 50 (des del xvi-1 fins al xvi-78) entre els anys 1500 i 1559.

No hem tingut, com és lògic, la sort d'escatir sempre les professions dels propietaris. Vet aquí la llista dels que consta amb seguretat quasi absoluta, distribuïts per estaments i segles, advertint que possiblement alguns dels propietaris inscrits com a ciutadans —perquè el document no precisa res més— són a més juristes. La xifra entre parèntesis significa el número de volums que posseïen. Els números romans: xiv, xva, xvb, xvi indiquen: segle xiv, segle xv primera meitat, segle xv segona meitat, segle xvi.

Clergues:

xiv-8: Jaume de Fornells, sagristà de la Seu de Mallorca (6).

xiv-19: Garau Ponç, beneficiat de la Seu (5).

xiv-20: Garau Torrens: beneficiat de la Seu (12).

xiv-34: Pere Borrell, beneficiat de la Seu (4).

xiv-35: Ramon de Nastranya, rector de St. Miquel de Campanet (13).

xiv-35a: Bartomeu de Vilarasa, beneficiat de la Seu (8).

- xva-2: Joan de Vilanova, sagristà de Santa Eulàlia (42).
 xva-13: Blai de Puig, domer de la Seu (20).
 xva-22: Fra Pere Cunill, de l'Hospital, prior de Pollença (8).
 xva-24: Nicolau Rossell, canonge (incompl. 2).
 xvb-8: Bernat Ses Oliveres, beneficiat de Santa Creu (9).
 xvb-52: Joan Reig, beneficiat del Puig de Pollença (29).
 xvb-63: Pere Calders, domer de la Seu (27).
 xvb-73: Jaume Pons, rector de Valldemossa (alguns).
 xvb: Martí Litra, prevere de Pollença (1).
- xvi-3: Bartomeu Deià, prevere de ciutat (1).
 xvi-3: Joan Domènech, prevere (62).
 xvi-14: Joan Andreu, beneficiat de la Seu (9).
 xvi-16: Jaume Cerdà, prevere de Pollença (1).
 xvi-17: Bartomeu Callet, prevere de Pollença (3).
 xvi-21: Joan Riera, beneficiat de la Seu (34).
 xvi-36: Arnau de Santacília, sagristà de la Seu (Bib. jur. + 58).
 xvi-55: Francesc Carbonell, prevere (3).
 xvi-35: Berenguer Mas, prevere (16).
 xvi-75: Pere Segura, prevere (14).
 xvi-76: Jaume Llull, prevere (39).
- Ciudadans militars:*
- xiv-15: Asbert de Roaix, donzell (Bib. jur. + 6).
 xiv-31: Guillem de Togores, donzell (1).
 xva-38: Pere de Sant Joan (Bib. jur. + 1).
 xvb-29: Francesc de Comelles, cavaller, jurat en 1457 (29).
 xvb-38: Bartomeu Armadans, cavaller, jurista (Bib. jur. + 1).
 xvb-54a: Lluís Çanglada, donzell (25).
 xvb-59: Llorens de Mari, cavaller, jurat de 1462 (12).
 xvb-69a: Francesc Çanglada, cavaller (59).
 xvb-81: Salvador Pau Sureda (11).
 xvb-89: Felip de Pax, jurat de 1490 (2).
 xvi-9: Berenguer de Santacília,
 xvi-20: Gregori Burgues, procurador del Regne (49).
 xvi-28: Tomàs Dez-Mas, donzell (4).
 xvi-47: Bernardí Çanglada, donzell (6).
 xvi-48: Pere de Sant Joan, cavaller (1).
 xvi-74: Miquel de Sant Joan, donzell (5).
 xvi-17: Baltasar Tomàs, donzell (27).
- Ciudadans:*
- xva-19: Felip Fuster (2).
 xva-37: Felip Rigolf (1).
 xvb-19: Batista Martí (1).
 xvb-31: Francesc Pardo (2).
 xvb-2a: Gabriel Gual (6).
 xvb-36: Mateu Vida (4).
 xvb-37: Joan Bartomeu (8).
 xvb-46: Matias Reya (4).
 xvb-66: Pere Vilanova, jurat de 1472 i 1483 (Bib. jur. + 20).
 xvb-78: Bernat Mateu Massanet, doctor en decrets, jurat en 1482 (13).
 xvb-86: Francesc Asselm (2).
 xvi-15: Jaume Berard (33).
 xvi-26: Joan Desmàs (2).
 xvi-30: Gabriel de Berga (7).
 xvi-59: Perot Nicolau (5).
 xvi-64: Joanot Ros (1).
 xvi-72: Pere Joan de Olesa (2).
 xvi-78: Gaspar Villalonga (Bib. jur. + 38).

Jurista:

xvb-44: Pere Serra (Bib. jur.,
+ 10).

Notaris:

xiv-a: Berenguer Vidal (11).
xvb-43: Guillem Sagrera (5).
xvb-50: Andreu Boix (Bib. not.,
+ 2).
xvb-56: Francesc Millà (4).
xvb-60: Joan Falcó (20).
xvb-61: Martí Cedrelles (6).
xvb-71: Antoni Massanet (Bib.
not., + 24).
xvb-88: Pere Moranta (Bib. not.
2).
xvb-83: Joan Ramiro (2).

xvi-2: Alemany de Spanya (Bib.
not., + 28).

xvi-5: Gaspar Çametla (Bib. not.,
+ 19).

xvi-22: Gabriel Riudavets, not. de
Ciutadella (6).

xvi-31: ... Terrassa (Bib. not.,
+ 9).

xvi-41: Pere Soriano, not. de Por-
reres (Bib. not., + 18).

xvi-45: Gabriel Genovart (Bib.
not., + 6).

Metges:

xiv-40: Pere Fabregat (Bib. mèd.).
xva-23: Joan Desbrull (Bib. mèd.,
+ 35).

Mercaders:

xiv-8: Jaume de Vilanova (1).
xiv-10: Blai de Montagut (6).
xiv-14: Pere Real (3).
xiv-16: Joan Sacosta (2).
xiv-17: Bernat de Valverd (12).
xiv-20a: Francesc de Salelles
(molts).
xiv-17: Antoni del Bany (1).
xva-1: Francesc des Pi (1).
xva-3: Joan Company (3).

xva-10: Gabriel Sureda (2).
xva-12: Joan de Puig (4).
xva-18: Francesc Desbrull (2).
xva-26: Pere Mosquer (1).
xva-31: Antoni de Quint (4).
xva-34: Nicolau de Quint (12).
xva-35: Guillem Bramona (1).
xvb-1: Francesc Puig (4).
xvb-6: Francesc Vilagut (4).
xvb-23: Jaume Alemany (2).
xvb-24: Pere Gualseny (12).
xvb-26: Gabriel Pelegrí (1).
xvb-35: Joan Des Pou (3).
xvb-41: Francesc de Mora (2).
xvb-58: Pere Vivot (3).
xvb-71: Pere Segura (5).
xvb-80: Joan Gradolf (1).

xvi-18: Antoni Caldés (1).
xvi-23: Francesc Ballester (5).
xvi-27: Miquel Garau (16).
xvi-67: Miquel Amer (6).
xvi-68: Rafael Morlà (10).

Menestrals:

xiv-7: Pere Mates, picaperes (1).
xva-4: Tomàs Romeu, pelleter,
xva-59: Joan Pons, boter (4).
xv-5: Pere Fuster, contable (5).

xv-33: Guillamona Serra, viuda
d'un sastre (5).

xva-59: Joan Pons, boter (4).
xvb-2: Pere Perera, cirugià (Bib.
mèd., + 3).

xvb-5: Joan del Ram (Bib. mèd.,
+ 3).

xvb-12: Salvador Vila, argenter
(1).

xvb-13: Joan d'Alemanya, tinto-
rer (4).

xvb-14: Guillem Font, peraire (4).

xvb-21: Jaume de Sant Joan, mes-
tre d'aixa (3).

xvb-27: Baltasar Garriga, mariner
(1).

xvb-49: Bartomeu Canet, blan-
quer (40).

xvb-53: Joan Riuclar, peraire (1).
xvb-54: Francesc Ros (butlles).
xvb-75: Joan Vivó, blanquer (1).

- xvi-7: Joan Romanyà, peraire (3).   xvi-73: Joan Sala, botiguer (2).
 xvi-19: Joan Soler, barber (4).
 xvi-63: Pere Ivanies, sastre (6).   *Jueus:*
 xvi-38: Joan Sanglés, plater (3).   xiv-29: Alegra, m. d'Abraham
 xvi-60: Antoni Seguí, plater (3).   Crespi (2).
 xvi-63: Benet Xipra, barber (24).

ELS LLIBRES DINS LA CASA

Segons permet veure una ullada als inventaris, els llibres en les cases que en tenen, perquè moltes vegades no en tenen i no sembla factible en vista de la desigual conservació dels protocols establir estadístiques, almenys per ara, interesen de manera desigual. La conservació dels llibres es feia d'ordinari en els segles xiv i xv dins de caixes o artibancs (xiv-15, 19, 20a, 35; xva-2, 3, 26, 39; xvb-8, 13, 29, 48, 52, etc.).

El nucli de la biblioteca del noble Lluís Çanglada (xvb-54a) es troba en «l'escriptori d'avall» en un artibanc de dues caixes clavat a la paret. Pere de Villalonga (xvb-66) té tots els llibres de l'escriptori «en un faristol de fust penjat a la paret». Francesc Çanglada en l'estudi petit té «una post on ha sis llibres» però la part major de la llibreria està custodiada «en una caxa gran de taula de Venècia» en un retret a la vora de l'hort (xvb-66a). El ciutadà Gabriel Berga (xvi-30) guarda els seus llibres en l'escriptori que està al cap de l'escala «en un faristol qui stà a la paret». També «en un faristol de roure de Flandes» hi havia els llibres a la capella d'En Pere Perot Nicolau (xvi-59). El sagristà de la Seu, Arnau de Santacília, treballava dins la cambra a on tenia la seva important biblioteca, disposada en «tres prestatges de llibres» (xvi-36). Gaspar de Villalonga disposa d'un quart estudi equivalent a «lo retret dels llibres» (xvi-78). Sembla poder-se deduir la importància que pren la cambra anomenada encara avui *estudi* a la casa de la ciutat vella i que es troba a un pis baix, pujant per l'escala principal o per una secundària, i que podria ser que en les cases antigues constituís l'escriptori.

La presència de llibres dispersos per la casa té naturalment sentit certes vegades. Per exemple, la dels *Flos Sanctorum*, en els menjadors (xva31/1), dins dels artibancs o sobre el tinell (xvi-54/2), o en un artibanc de la sala (xvi-47/1), aparentment isolat, és per contra testimoni de la seva utilització freqüent. Sense pretendre que es fes una lectura comunitàriament —com ho manen els estatuts de l'Hospital de vells de Santa Catalina dictats el 1343 per Ramon de Sa-

lles—² derivada dels costums monacals i conventuals —tot apunta en la línia de l'observància del consell de Felip de Malla: «lo llibre apellat *Flores Sanctorum* ... devets haver per familiar a legir-lo lo dissapte vespre e les festes o fer-lo legir a vostres fills qui hi apendran de legir e hi trobaran molta bona instrucció».³

La cura amb què es custodien les butlles d'indulgències en un mig cofret «al cap del llit» o en un «caixó de tarsia» de la cambra (xvb-54/1 xvb-59/2) ens acosta als sentiments que animaven les generacions tardanes de l'Edat Mitjana, a l'igual que el fet de veure el Breviari d'amor de Manfré Ermengaud de Beziers a la cambra alta de la torre de la vinya (xvb-19/1) o en el menjador del rafal (xvi-30/71). Aquí trobem en el seu marc les de l'oci i el descans.

MERCADERS I MENESTRALS

Són molts els subjectes dels nostres inventaris que disposen solament d'algun llibre o pocs més. El llibre és un mitjà de cultura; la cultura és un mitjà de vida. Així veiem com la majoria dels mercaders del segle XIV tenen només llibres de caràcter religiós; no disposen de literatura professional; viuen segurament de la tradició de l'ofici i dels entreteniments de la collectivitat. El mateix podem dir que passa durant la primera meitat del segle XV. Compareix un Jaume Alamany que disposa d'un llibre de comptes i d'un del Consolat de comerç, les eines mínimes de lletra per a exercitar la seva professió (xva-3). Uns quants llibres de pregària o de Sagrada Escripura —perquè possiblement si una novetat reporten aquests inventaris és la importància extraordinària que té la Sagrada Escripura enmig del poble a la baixa Edat Mitjana—, reforçats, si de cas, per lectures morals, com la *Somme le Roi* de Laurent d'Orleans, coneguda aquí per *Llibre de vicis i virtuts*, algun clàssic pagà-cristià, com Boeci o Valerius Maximus i alguna història entretinguda sobre el més enllà —*Visió de Tundal*— o el més ençà —la *Questa del Sant Graal*—, de caire cristianitzant.

A mesura que el segle avança s'afegeixen a les obres religioses lectures nostrades, com les obres de Francesc Eiximenis —el *Llibre de les Dones* i el *Llibre dels Àngels* (xvb-24)— i es manifesta l'influx

² Estatuts, núm. 48: "El temps del menjar es lletgeixin vides de sants e de santes en romanc": E. AGUILÓ, *Fundació i documents relatius a l'hospital de Santa Caterina dels pobres*: BSAL 10 (1903-1904) 371 ss.

³ Biblioteca de Catalunya, ms. 466, ff. 37-43 (*Sermó in hon. Omnium Sanctorum*).

de la novel·lística sentimental —el *Llibre de Paris e Viana*, que sortia a la biblioteca d'Alfons V el 1417 (xvb-23), o *La Fiammeta* de Boccaccio (xvb23, xvb-24)— i es troba algun mercader, con Jaume Alamany, que maneja un Bernat Metge (xvb-23/2). Sembla que la cultura avanci i el llibre pugui oferir entreteniment espiritual a part de la formació religiosa o professional que se li podia demanar un temps.

Quan mor, el 1516, el mercader Miquel Garau disposa del *Llibre de Consolat* i del *Llunari* de mestre Granollachs, com els seus companys d'un segle abans, i llegeix la *Vita Christi* del Cartoixà —de la qual posseeix els quatre volums traduïts per Rois de Corella— però endemés d'haver estudiat llatí té les gramàtiques de Perotti i la de Mancinelli i els diccionaris de Tortelli i de Valla, a més d'un Virgili i un Terenci comentats; llegeix el toscà i en guarda algun volum (xvi-27). Poc o molt coincideix amb ell, trenta anys després, el mercader Rafel Morlà (xvi-68) que es mostra lector de Francesc Eiximenis (*Crestià, Llibre de les Dones*) i de Felip Malla (*El Pecador remut*), juntament amb algunes obres de sant Agustí, un Petrarca en llatí (*De remediis utriusque fortunae*) i que deu ser capaç d'entretenir-se amb una Bíblia en toscà, perquè disposa d'ella.

Un altre estament que disposa normalment de pocs llibres és el dels menestrals. Es manté, més que d'altres, de cultura oral. Un personatge de la categoria de picapedrer, Pere Mates († 1358), obrer major de la Seu i mestre d'obres reial, jurat el 1355, del qual s'ha conservat un inventari excepcional que inclou àdhuc l'arxiu administratiu, disposava d'una sola obra de literatura d'entreteniment —una vida de santa Llúcia en català— per bé que conservés tres llibres de mostres i deu plec de paper i pergami amb dibuixos d'arquitectura, escultura o canteria, perquè de tot això entenia el que fou gendre de l'escultor, Arnau de Camprodon, i constructor de les muralles d'Alcúdia.⁴

Això demostra que corrien pocs llibres aleshores entre els menestrals encara que estessin en condició de llegir. Tomàs Romeu, pellisser, jurat el 1394 i 1395, i de bell nou l'any de la seva mort, 1403, conserva dels anys de la seva formació els llibres de gramàtica i exercicis fonamentals, com són les *Partes* de Donatus, les *Regulae* de Thebaldus, els *Disticha* de Cató, el *Contemptus mundi* d'Innocenci III, el *Doctrinale* d'Alexandre de Villedieu i el *Graecismus* de Everard de Bèthune. Són incloses obres de poc preu, com té cura

⁴ Gabriel LLOMPART, *Pere Mates, un constructor y escultor trecentista en la "Ciutat de Mallorca"*: BSAL 34 (1973) 91-118.

d'anotar el notari. A part d'aquests llibres, que són els que en la joventut va manejar a l'estudi, la resta dels que trobem no tenen caràcter professional ni literari sinó que són de caire religiós: meditava els evangelis, llegia la *Somme le Roi* per veure d'arrabassar els vicis i arrelar les virtuts —com li devia ensenyar el seu confés Bartomeu Perantoni, mestre en Teologia de l'estudi dels franciscans— i resava les Hores de la Mare de Déu en unes *Horetas* amb tancadors d'argent. La pregària la feia en llatí, però la resta de les lectures la feia en pla aquest parroquià de Sant Nicolau, que devia freqüentar Sant Francesc perquè fa un donatiu per a l'obra del cor nou, que després es perllongaria cinquanta anys.

L'escriptor de comptes de la Universitat de Mallorca, Pere Fuster, disposa igualment de mitja dotzena de llibres. Era home de gust. Té una taula bizantina i un salamó flamenc entre els mobles de casa seva. I s'adiu amb això que en el seu escriptori, entre la bossa dels diners i els llibres de comptes, s'hi trobi un llibre amb els succeïts de Tristany, amb miniatures, en llengua vulgar sens dubte. Altrament, posseeix dos *Salteris*, un en llatí i l'altre en romanç; com En Romeu, té una *Somme le Roi* i un llibre de medicina de títol imprecisat.

Ens agradaria conèixer una figura com fou el mestre Guillem Serra, que vivia davant la llotja de Sant Feliu, perquè, quan mor, la seva vídua deixa alguns llibres —sempre ens movem damunt mitja dotzena— en vulgar de caràcter molt animat: un *bestiari* o tractat de zoologia amb pruijes de simbologia, un Apocalipsis —que ve a ser també una espècie de bestiarí bíblic, salvades les degudes distàncies—, tres obres narratives de caràcter exòtic: la història de Troia, de Guido de Colonna, que presenta l'epopeia grega en cota de malla medieval, els llibres d'Antioquia i de Godofré de Billó, que narren les proeses dels croats al Pròxim Orient i, per desembafar, aguantant el *sostenuto* narratiu, l'apòcrif lullià *De benedicta tu in mulieribus*.

Pertanyien els llibres a la dona o bé foren herència del marit? Perquè el que crida l'atenció és trobar aquest tipus de lectures en una casa de joc: «En la botiga o obrador» s'inventariaren «quatre taulells de fust per a jugar a naips e a grahesca, quatre jochs de naips, sis taulells de jugar a taules ab lurs taules e daus, un tauler gran per jugar a naips e a grahesca...». Existirien ja aquests jocs amb els corresponents «set banchs largs» en vida del marit? Tant se val: ço que no es pot negar és la congruència d'imaginació per guanyar-se la vida i per evadir-se espiritualment en aquesta casa de la parròquia de Santa Creu.

Els menestrals que per raó del seu ofici més necessitat experimenten de llibres són segurament els cirurgians. Aquests solen tenir doncs literatura professional. Semblen ésser gairebé els únics.⁵ Després ho complementen amb literatura religiosa, com és el cas de Joan del Ram (xvb-5), el qual sembla que tenia interès per temes illuminístics —ram de visions— i llegia una *Visió de Sant Bernat* i una *Visió de Sant Joan*.⁶

Altres tenen a casa una *Scala del cel*, un *Comiat de la Verge Maria* o la *Visió de Tundal*, com el tintorer Joan d'Almanya (xvb-13), o un *Llibre d'Àngels* de Francesc Eiximenis, encara que sigui empenyorat, com l'argenter Salvador Vila (xvb-12) i el paraire Joan Riular (xvb-53), o un simple *Flos Sanctorum*, com el blanquer Bartomeu Canet, Viuen, quan poden, de literatura popular o popularitzant religiosa. Igual fa el paraire Guillem Font, que guarda un «llibre larch ab moltes cobles de la Verge Maria», amén de distraure's alhora amb una enigmàtica però suggerent *Istoria del quat*.

Naturalment n'hi ha que solament disposen dels acostumats llibres de pregària, però també hi trobem obra de reflexió moral, com la *Doctrina moral* de Lluís de Pax (xvb-75) o *Els set savis de Roma* (xvb-14) i àdhuc podem trobar un Aristòtil (xvb-75) o una estranya biblioteca de filosofia, com la que guardava el blanquer Bartomeu Canet. No perdem de vista que hi ha menestrals, alguns dels quals segurament aprenien llatí a l'escola. Els apressaments de pagaments fets per la cúria episcopal als pares dels infants perquè abonin els honoraris que deuen, i que ens mostren fills d'argenters, pescadors i teixidors calceters, a voltes no són molt explícits; altres precisen que es tracta d'aprendre de lletra —el fill de Narcís Servià, pellisser— o be gramàtica —un fill del corredor Andreu Duran—. Una recerca acurada ens podria assabentar de quelcom de més precís.

La línia general continua igual al segle XVI: la pietat és l'assumpte més tractat. Només un botiguer (xvi-73) posseeix dos Terencis. La resta disposen d'algun llibre narratiu o didàctic, com la *Vita Christi*,

⁵ Aquí convé recordar que la literatura professional per aquests sectors, deixant a part la medicina i la nàutica, que recordarem en el seu lloc, és escassa. Madurell, en el seu recent aplec, duu uns *Comptes de pesos* (Guillem Garriga, balancer, *Manuscrits* 119-5 de 1461, un *Llibre de ensag del or* (Romeu Dez Feu, argenter, id. 48-8) de 1420, i una *Doctrina de art de Mercaderia* (Joan Sichart, mercader, 5-2) de 1398. Francesc Sevillano publicarà un manual de mercaderia mallorquí de finals del segle XV. Em sembla que M. Gual Camarena preparava la publicació d'un altre manual català del segle XIV.

⁶ Un manament de la cúria episcopal del 27-11-1415 disposa que en la missa més concorreguda de la parròquia d'Inca s'anuncii la pèrdua d'unes *Hores* del cirurgià Antoni Mir: ACM. *Litt.* 1415-1416, s. f.

els *Evangelis*, l'apòcrif *Gamaliel*, el *Flor de virtuts* (Pere Ivanies, sastre, xvi-33), els *Evangelis* i la *Passió* (Joan Romanyà, peraire, xvi-7) o guarden unes *Cobles de la Mare de Déu de la Rosa* (Joan Soler, barber, xvi-18). De caràcter profà no ens fem més enllà de la història d'un Alexandre (Joan Romanyà, xvi-7) o de les faules d'Isop (Joan Sanglés, plater, xvi-38). Tot això, naturalment, val mentre altres inventaris no invalidin el que diuen aquests.

Les biblioteques dels eclesiàstics són les que marquen la norma en un temps en què la plataforma religiosa és el punt de partida de la cultura en general. Pel que fa al nostre assumpte, però, cal tenir en compte que, si bé és veritat que la religió impregna la vida, la llengua llatina li fa de recolzador.

La biblioteca privada més extensa del segle xiv és la del bisbe Antoni des Collell, publicada per Ehrle i estudiada per Hillgarth, car consta de 105 llibres.⁷ S'entén entre les cristianes, perquè n'hi ha de jueves més nombroses, com la del metge d'Ochrida Lleó Mosconi († Mallorca 1375) d'uns 200,⁸ o la de Mandil Fatlus († 1369) de 190 volums, entre grossos i petits, però de la qual desgraciadament no posseïm l'especificació.⁹ La de Rafel Dayan, mort el 1330, constava de 75 volums.¹⁰

Però una biblioteca com l'episcopal no compta amb llibres en llengua vulgar. Les altres de què aquí parlem no passen de la desena de volums substancialment dedicats al dret i a la litúrgia, encara que n'hi ha de personatges de la diòcesi, com Jaume de Fornells, sagristà de la Seu (xiv-18) o Ramon N'Estranya, rector de Campanet (xiv-35). Dir que estan al marge de la llengua del poble seria un error. La seva missió era la de trasbalsar l'evangeli en motllos vivents i a ella s'atenen les presències d'una *Bíblia* i uns *Sermons* en català entre els llibres del rector, amén d'alguns altres difícils d'identificar que posseeixen els seus companys. En resten alguns més, com els *Proverbis* de Salomó (xiv-20), un *Troie?* (xiv-18) i un *Tristany* i un *Llull* (xiv-35). La vida discorre entre els pols del dret i la litúrgia sense un cultiu gaire abundós de la tradició dels Pares o dels grans escriptors eclesiàstics, això queda pels teòlegs, com en Joan de Villanova, sagristà de Santa Eulàlia, antic secretari del bisbe Antoni de Galiana, qui mor tot just començat el segle xv. El fet de tenir entre els preveres identificats d'aquest moment un copista

⁷ J. HILLGARTH, *La biblioteca del obispo Antoni Collell*, cit.

⁸ E. AGUILÓ, *Inventari de l'heretat*, cit.

⁹ ACM. P. Joan Clavell, *Man. 1347, III.XIII.I.26*, s. f. docs. de l'11-1-1369 i del 28-12-1370.

¹⁰ J. N. HILLGARTH - B. NARKISS, *A list of Hebrew Books*, cit.

com mossèn Bartomeu de Villarasa, que va illuminar el Pontifical inacabat del bisbe Antoni Descollell, després del seu decés, per poder-lo vendre millor el subhastador dels seus béns, ens confirma ço que diem.¹¹ El nostre escriptor (XI«-34a), que ens podem imaginar assegut, com en Romeu Despoal, en el seu «scriptorium cum quadam modica cathedra sedendi in eodem ad scribendum libros», a part del *Flos Sanctorum*, no disposa més que de llibres litúrgics, un *Diurnal* duplicat. Aquesta seria tota la seva tasca reproductora.¹²

L'anomenat Joan de Villanova, alt eclesiàstic de la ciutat, compta amb una biblioteca considerable (41 volums) relativament al seu temps amb una mica de tot: tractats de gramàtica, Sagrada Escrip-tura, summes de teologia, dret canònic, litúrgia, una mostra patristica —les *Epístoles* de sant Jeroni— i un grapat de llibres de sermons, fins a deu (xvi-2). No ens consta de cap escrit en llengua vulgar. Però possiblement n'hi devia haver, com a la biblioteca de Blai de Puig, domer de la Seu (1408). No solament estava en vulgar el *Llibre dels Angels* de Francesc Eiximenis sinó que també hi devien estar els *De consolatione* de Boeci, els *Lucidaris* d'Honorius Augustodunensis i el *Llibre de miracles de la Verge Maria*, que es mencionen en el seu encant.

La vida espiritual personal entre les persones piadoses es devia alimentar de llengua catalana. La breu biblioteca del prior de l'Hospital de Pollença († 1417) duu unes *Meditacions de sant Jeroni* i un *Saltiri* en pla que són palesament indicatius. Eren els que li devien permetre una pietat pròpia. Per damunt Pollença torreja encara avui el monestir del Puig. Posseïm un inventari dels seus llibres de 1414 i entre ells figuren també alguns llibres bernardins o apòcrifs, com el *Plant de sant Bernat* i l'*Epístola ad sororem*, juntament amb el *Soliloqui* del Pseudoagustí i la *Vida de santa Àngela de Foligno*, «Santa Angelina», com deien les sors de Pollença, segurament la *Vida de sancta Angelina* del ms. 559 de la Bibl. Universitària de Barcelona, publicada per J. Vives a «Spanische Forschungen» I, 26 (1965) 188-201.

Naturalment aquesta literatura acompanyava les clàssiques fonts de la vida religiosa de l'antigor: els *Diàlegs* de sant Gregori i els «Llibres dels Sants Pares» de l'inventari. I que presuposen a nivell de formació espiritual una lectura de l'Escrip-tura, en especial dels

¹¹ Cf. N. J. HILLGARTH, *Inventario de los bienes de Anthoni des Collell, obispo de Mallorca*: BSAL 31 (1958-1959) 536.

¹² Sabem, naturalment, d'altres clergues que treballen de copistes, com Guillem Punter (1419) i Miquel Fornés (1501), i precisament també d'obres litúrgiques. E. PASCUAL, *Santorales y antifonarios*: BSAL 6 (1895-1896) 107.

Evangelis i dels Sapiencials, aconsellada per la tradició i confirmada pel document.

D'altra banda, a part de trobar aquí la ressonància de la lectura religiosa corrent entre els seglars —la *Somme le Roi* (3 exemplars) i les anònimes *Vita Christi*—, també esclata la connexió amb la lectura pròpia de la vida ermitana a la muntanya de Mallorca. En efecte, part de l'inventari del Puig de Pollença recull la donació de l'ermità fra Bernat Sendra o Senrer, documentat el 1395, en el qual figuren l'abans citat *Llibre dels Sants Pares* i el *Llibre dels fills d'Israel* (que també trobem el 1402 a l'ermita de Sant Antoni de Dènia, València).¹³ És veritat que el *Llibre dels Angels* d'Eiximenis no hi és, com el veurem aviat dins Pollença (xvb-53/1) i com compareix prest en poder de fra Joan Martells ermità († 1447), el qual també comptava amb el *Chrestian* del mateix autor i amb alguns tractats afectius de sant Agustí (*De la salut de l'ànima*, apòcrif) i sant Bernat (*Contemplació*, id). Les monges, en canvi, tenen alguns llibres lullians en pla, com la *Doctrina pueril* i el *Blanquerna*, en la lectura dels quals havien de ser posteriorment encoratjades sens dubte pel beneficiat Joan Reig († 1478), qui devia pujar a celebrar la missa i a predicar-los la paraula de Déu (xvb-52),.

Un centre que va animar la vida dels ermitans mallorquins des de la seva fundació va ser la Cartoixa de Valldemossa (1399). Es veu que els cartoixans deixaven llibres als ermitans, a part de les possibles orientacions espirituals que els impartissin. Es conserva una relació d'obres emprades entre 1411 i 1412,¹⁴ en les quals figuren les *Collacions* de Cassià, obra típica de l'ascètica medieval, que es confien a fra Diego Garcia, ermità documentat a Alcúdia entre 1403

¹³ A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'Història* 1 422-423.

¹⁴ Heus aquí la relació d'obres emprades segons el llibre de comptes de la Cartoixa: AHM, AH, C-1667, f. 48v.

1. Yo, Bernat Palou, prevere, confés a vós mossèn lo prior Johan Blanch quem avets prestat un libre apellat *Eruditio religiosorum*, lo qual promet a vós tornar a retre tota vegada que per vós o per altre me serà request. E fo assò, dicmenja, a XI de septembre, any mccccxii.

2. Item té N'Avinyò prevere I libre appellat *Bernardus ad sororem*.

3, 4. Item té en Nicholau Çaragoça dos libres, ço és una fort nobla *Postilla sobre los evangelis*, la qual li prestà don Joan Gomic, prior. Item té ell mateix la *Specula* que ha ordonada l'Odó de Cartuxa.

5. Item té fra Diago les *Collacions dels Sants Pares* en romanç.

6. Item té frara Pere Valero, hermità, lo *Libre del Abat Ysach*, en romanç. És hi fermaça fra Nicholau Mora, hermità (sic).

7. (En f. 70v.): Item prestí al prior de Sent Jerònim un volum de *la Biblia*, crec que sia lo primer volum en què contenen los V libres de Moysé e altres libres, de què ha albarà del dit prior.

Item fra Diego hermità, les *Collacions de los Sants Pares* en romanç, les quals li prestà don Johan Gomic.

i 1426, i el *De contemplatione anime* de l'abat Isaac, que va a mans d'un fins ara desconegut fra Pere Valero.

Ambdues obres eren en romanç. Aquesta darrera també l'empraven les monges del Puig de Pollença (en tenien dos exemplars). Es comprèn, perquè ha estat un clàssic espiritual. En canvi no sabem quin sentit tindrien altres llibres que trobem al Puig —com l'anomenat *De la Serventa, Viha Sion, Vida cristiana* i *Brando*, la majoria dels quals procedien dels prestatges de l'ermità Bernat Cendra anteriorment esmentat. Són obres encara per identificar dins el conjunt de la cultura catalana d'aleshores.

Les biblioteques dels clergues de la segona meitat del segle xv i la primeria del xvi demostren un discret cultiu de la literatura eclesiàstica, àdhuc en algun cas de la ciència eclesiàstica, com la del lullista Joan Reig abans citat (29 volums). Deixant de costat els altaristes, sobretot els de les viles, que tenen a penes algun llibre, trobem biblioteques equilibrades de litúrgia, cànons, Escriptura, Teologia moral, com la de Pere Calders, domer de la Seu († 1484), qui té 27 volums i les de Joan Riera († 1505), amb 34, i de Jaume Llull († 1548), amb 39. No compten amb clàssics. Però hi ha un ramell d'obres aprovades per la tradició secular per damunt de la qual sura el prevere Jaume Llull, que, com En Joan Reig, era lullista, i disposa de força teologia, en especial de Scotus i Biel.

Hi ha també clergat que s'interessa pels clàssics i mostra una cultura més oberta. És el cas de Joan Domènech († 1502), amb 62 obres, entre elles a més d'Agustí, Jeroni, Isidor, sant Bonaventura, Tomàs d'Aquino, Albert Magne, Alexandre d'Halès, trobem Sèneca, Persi, Horaci, Juvenal, Petrarca i una *Lectura* de Dant, de mà de l'interessat. És un home que consulta per la seva cultura general el *Speculum maius* de Vicent de Beauvais, la gran enciclopèdia medieval i, per la història, fulleja el *Fasciculus temporum* de Werner Rolewinck (xvi-8). A la vora hem de posar el sagristà de la Seu, Arnau de Santacília († 1510), qui, a part dels seus llibres de dret —devia ésser doctorat a Bolònia— en té una seixantena més que demostren una cultura humanística ben fonamentada, amb una dotzena de clàssics a part de Dant, Petrarca, Marsilio Ficino, Francesco Filelfo i «una flota de llibres de stampa, en paper, de humanitats ... que havia aportades de Itàlia». També ens crida aquí

Item En Caragoça una *Postilla sobre los Evangelis*, la qual li prestà don Johan Gomiç, de què ha en casa albarà.

Item prestí a frare Pere Valero hermità per trelladar lo *Libre del abat Ysach* en romanç; entrami tangut fra Nicholau Mora hermità, lo qual me feu albarà de sa mà.

l'atención la presència d'una taula geogràfica enmig dels llibres del seu estudi, com «la carta de navegar gran en què són les ciutats e regnes novament trobats» —era 1506— «ab son gorniment de tela blava» de la sala del mercader Miquel Garau. Hi ha una coincidència de l'obertura del món entre les persones il·lustrades d'un port amb la tradició del de Mallorca que es manifesta àdhuc quan l'escriptor de l'inventari del nostre canonge mallorquí i rector de la parròquia de Santa Eulàlia descriu una obra dient que és «de divisions de diverses terres del món». L'aproximació a la realitat es va fent més gran dins un estudi com el que contemplem aquí i veiem com el propietari s'adona que el Tolomeu, que posseeix, comença a ésser insuficient i la seva curiositat el duu a cavillar damunt les làmines de l'obra geogràfica més il·lustrada del moment, el *Liber Chronicarum* de Hartman Schedel.

El descobriment de la impremta facilita l'augment quantitatiu de les biblioteques, encara que això succeeix d'una manera pausada. El Clergat continua utilitzant el bagatge tradicional manuscrit, que en lloc de sortir ara dels pupitres dels copistes prové dels taulells dels llibreters. La seva literatura piadosa segueix amb les meditacions de sant Agustí, de sant Bonaventura i de sant Bernat, amb els diàlegs de sant Gregori i amb les *Vides dels Pares*, sempre dins la línia de pobresa patristica i de l'embalum d'autèntics i d'apòcrifs de textos llatins o catalans gairebé tradicionals, però sense minvar certament la devoció a Ramon Llull. Hi ha *Arts de bé morir* i *Confessionals* en català, encara que siguin els més usats la *Summa Angelica* d'Angelo de Clavasio i la *Summula «Defecerunt»* de sant Antoni de Florència. Es predica manejant els manuals de predicació dels italians Leonardo de Dertino i de Roberto Caracciolo o dels centreeuropeus Johannes Herolt o Johannes Gritsch. Atesa la parròquia de què es veu que gaudia encara el mestre Joan Eiximenis —en especial el seu *Llibre dels Angels*— és més de lamentar que no s'arribés a publicar la seva *Vita Christi*, en lloc de la qual es llegeix la de Landulfus de Saxònia, el Cartoixà, en la traducció de Joan Rois de Corella. També tenia anomenada *El pecador ramut* de mestre Felip de Malla i es troba alguna altra obra menor, com *La Flor de virtuts* o *La Vida de la Verge Maria*, de Miquel Pereç.

Nosaltres no hem sabut trobar cap exemplar de la *Imitació de Christ* en les biblioteques d'eclesiàstics, encara que n'hi hagués un parell en les dels seglars. Hem de meravellar-nos d'aquesta escassa difusió, com ho fa per Barcelona Rubió i Balaguer.¹⁵ Hom pensaria

¹⁵ J. RUBÍO, *La cultura catalana del Renaixement a la Decadència* (Barcelona 1964) 124.

que el *Gersoncito*, com l'anomenava afectuosament sant Ignasi de Loyola, estaria més aviat i més extensament divulgat. L'ambient per rebre'l sembla que estava preparat per a la floració d'obres afectives baixmedievales.

LES LECTURES DELS NOBLES I DELS CIUTADANS

Les biblioteques de les classes benestants, la noblesa i la ciutadania, no són fàcils d'abastar amb els materials reunits a mitjan segle xv. L'alberg del cavaller Francesc de Comelles, jurat el 1457, disposava d'una sèrie de manuals de gramàtica —Doctrinals, Summa Bernardina, un Donat—, als quals s'ajuntaren unes beceroles per a aprendre de llegir i un Isop, que s'usava sovint per a exercicis de lectura. La formació humana es procurava amb el *De consolatione* de Boetius, que n'hi havia tres exemplars, i un *Llibre de Saviesa* i un altre d'*Els Set Savis* de Roma, d'índole moralitzant.

El fill de la casa N'Arnau tenia en el moment de la mort del pare en la seva cambra el *Flos Sanctorum* i la *Vita Christi*, amén del *Gènesi* —possiblement en el resum del Vell Testament traduït del provençal per Guillem Serra —i que són obres d'imaginació, de caient religiós, a les quals corresponien en la vessant cavalleresca un Troià i un Lancelot. En la mateixa línia hi havia a la casa el *Llibre dels Angels* d'Eiximenis, una obra de prosa religiosa animada i suggerent, i unes *Històries de cavallers*, de les quals no podem concretar res.

La presència de la *Somme le Roi* ens resulta coneguda dins l'ambient mallorquí del temps, i el *Llibre de Consolat* és obvi atesa la inquietud comercial que registra la societat illenca dins tots els seus estaments.

El fet de trobar aquí un *Saltiri* il·luminat i unes *Hores de la Verge* flamenques és típic de les famílies nobles i d'estament ciutadà. Bastarà veure els mots «Salteri» i «Hores» a l'índex per a comprendre la importància que en la pràctica tenia la seva recitació. El mateix s'ha de dir dels opuscles amb els Salms Penitencials.

Els temes d'aquesta biblioteca poden considerar-se una pauta indicativa dels centres d'interès d'aquest sector de la població: el religiós que requereix una Bíblia o almenys un *Gènesi*, uns *Evangelis* amb una *Vita Christi* o uns *Actes dels Apòstols* i que troben la seva prolongació quotidiana o repetida en l'ús de la Sagrada Escripura per a la pregària privada en les *Hores*, el *Salteri* i els *Salms Penitencials* i en el seguiment de la litúrgia de la missa mitjançant els

Evangelis en romans (xvb-34/3) que podrien ésser l'obra *Comencen los Evangelis e Epístoles o liçons dels diumenges*, que sabem imprès el 1490 (MADURELL-RUBIÓ, *Documentos*, n. 6, p. 147).

La filosofia moral es desplega en obres del tipus de Boetius o Sèneca entre els antics, el *Llibre de Saviesa*, el d'*Els Set Savis* o la *Doctrina moral d'En Pax* més recents.

Llibres de formació religiosa més o menys actuals són la *Somme le Roi* —o *Llibre de vicis e virtuts*— de fra Laurent d'Orleans, O. P., el *Breviari d'amor* de Manfré Ergenmaud de Beziers, el *Llibre de doctrina pueril* de Ramon Llull i el *Llibre dels Escacs* de Jaume de Cessulis, O. P., les obres de Francesc Eiximenis —sobretot el *Llibre dels Angels*, el *Llibre de les dones* i el *Chrestità*—, el *Pecador remut* de Felip de Malla i la *Vita Christi* del Cartoixà, encara que al principi no resulta fàcil discernir-la d'altres biografies baixmedievales.

La literatura cavalleresca està representada per obres del cicle troià, per llibres de matèria de Bretanya, com el *Tristany de Leonís*, el *Lancelot del Llac*, la *Questa del Sant Graal*; per temes de croada, com Godofré de Billó, i el *Llibre de la Conquesta d'Antioquia*. Tinguem present que de semblants *Històries de cavallés* (xvb-29/27) va ésser d'on va treure part d'inspiració el noble Guillem Torrella (ca. 1350) per al seu poema, famós àdhuc a l'illa, puix que en les llistes d'elecció del sac de juraria del braç militar de 1447 hi trobem anomenat un Joan de Torrella de la Faula.¹⁶ I d'aquí sortí la peregrina idea del repte entre Salvador Sureda i Guillem de Valseca, tingut a Nàpols sota el regnat d'Alfons V. És el mite de la cavalleria que havia d'expandir d'una forma ideal el *Tirant lo Blanch*, del qual no n'ha aparegut cap exemplar, en els inventaris, i que aquí n'havia tingut un de teòric que mostra amb els peus a terra la figura de Ramon Llull i el seu *Llibre del Ordre de cavalleria*, que compareix, però poc. De totes maneres s'ha d'admetre que el perill musulmà i la pirateria havien de contribuir a mantenir alt l'esperit cavalleresc. No ens meravelli veure que En Macià Reya, ciutadà (xvb-46/4), s'entretrengui a copiar *Lletres de batalles* i que el noble Gregori Borgues, procurador del regne, també conservi entre els seus llibres (xvi-20/24) unes *Letres de gatges de batalles*. Àdhuc el notari bibliòfil M. Àbeiar tenia uns *Preceptes de batalles* (Ab. 50). Les justes del Born alimentaven l'afició.

És naturalment aquest estament el que mostra més interès per la Història pàtria. Joan Bartomeu, ciutadà, té dos llibres en pla de la *Història de Mallorca* (xvb-37) i Llorenç de Mari, cavaller i jurat

¹⁶ ACA, R. 2699, f. 98.

el 1462, un Pere Tomic, *Històries e Conquestes dels reys d'Aragó* (xvb-69/10).

Un altre tipus de llibres que la noblesa fa servir per a l'estudi són els llibres de manescalia, que li recorden que ha de defensar l'illa amb els cavalls guarnits i armats, ensems que expliquen la tan peculiar i antiga tradició de caça amb esparvers. No és fàcil identificar els distints llibres de medecina dels cavallers (xva-36/21, xvb-69a/58), de cura de cavalls (xvi-77/8), de manescalia (SANMARTÍ, p. 324, xvb-81/3, xvi-20/27), de cavalls i de falcons (xv)-9/4), de medecines de falcons (xvb-81/5) i tractat de falcons (xvi-9/4), però abans que s'introduís l'obra de Manuel Dieç, de mitjan segle xv, estava estesa la de Teodoric de Lucca, traduïda per Guillem Corretger de Mallorca «aprenent en la art de cirugià» i frare dominic, del segle XIII.

No cal preguntar-se si la noblesa i la ciutadania, que tenen molta tirada a l'estudi del dret, aprecien la poesia. Basta anomenar el llinatge Olesa per tirar una retxa drete des del segle xiv fins al xvi, de poetes en llengua catalana i castellana. Tinguem present que en Jaume d'Olesa, estudiant a Bolònia el 1421, ens ha conservat en el seu cartipàs d'estudiant el primer *romance* castellà avui conegut.¹⁷ L'obra poètica del dominic Pere Martínez, cruelment executada a la ciutat de Mallorca el 1463, la tenien a casa seva el donzell Lluís Çanglada i el ciutadà Gabriel Gual (xvb-32a/6 i xvb-54a/20). Aquests mateixos llegien després versos tan distints com els del *Llibre d'amorettes*, místic, i el *Testament d'En Bernat Serradell*, de regust popular. No sabem qui seria el propietari de l'inventari de 1441 donat a llum per Tomàs Aguiló (xvb-36), que comprèn trobes d'En Domènico Sordello i l'*Art de trobar* de Jaume March. No oblidem que l'actual edició de l'art poètic de Joan de Castellnou ha utilitzat un còdex illenc de la Societat Arqueològica Luliana.¹⁸ En desco-neixem però el seu senyor.

L'entrada de les lletres clàssiques dins les biblioteques senyorials no es pot detectar fàcilment. És sabut que la sola presència d'autors llatins no basta per a assenyalar-la, perquè la gent il·lustrada medieval no els va deixar del tot. De totes maneres es nota una primera filtració d'autors com Ciceró i Sèneca a mitjan segle xv (xvb-54a, xvb-66) entremesclada de Boccaccio —la *Fiammeta* i el *Corbaccio*

¹⁷ EZIO LEVI, *El romance florentino de Jaume de Olesa*: "Revista Filologia espanyola" 14 (1927) 134-160.

¹⁸ JOAN DE CASTELLNOU, *Obres en prosa*, Ed. de J. M. CASAS HOMS (Barcelona 1969).

(xvb-54a)— autors i obres que l'humanista Ferran Valentí esmentava calorosament en el pròleg de les *Paradoxes* de Ciceró, de 1450. De qualque manera s'havia de manifestar l'entusiasme del deixeble mallorquí de Leonardo Brundi d'Arezzo, qui, segons es desprèn del seu escrit, tenia un cenacle literari al seu palau Valentí-Ses Torres, desaparegut al carrer de Cirerol, on comentava el *De officiis* de Ciceró a un grup d'alumnes dels quals era el delfí Ramon Gual. Precisament el fet que algunes de les obres citades apareixen en els inventaris sols parcialment copiades (xvb-54a, xvb-66/3 i 4) deposa en favor d'un interès personal dels propietaris que, així com Ferran Valentí tradueix «de latí en vulgar matern o mallorquí, segons la ciutat on só criat e nodrit», ells també tenen el *Corbaccio* o les tragèdies de Sèneca «en vulgar».¹⁹

L'aristòcrata Gregori Burgues, que morí regint el càrrec de procurador del Regne de Mallorca, el 1504, i que fou home de molts cabals, com Ferran Valentí i com Salvador Sureda que era senyor de nau, posseeix una biblioteca no sols important (49 peces) sinó també bastant significativa per la seva varietat, ço que significa que s'ha format sobre un nucli hereditari amb uns punts de mira personals (xvi-20). Hi ha un poc de tot: calendari, entreteniment, medicina casolana, legislació, formació moral i religiosa, instrucció, economia, nàutica, manescalia, Sagrada Escripura, teologia dogmàtica, hagiografia, litúrgia i pietat personal. Com a bon mallorquí, una representació de lullisme; com a home de cultura, obres en llatí, català, francès i provençal, i com a home del seu temps —fixeu-vos que sols disposa de 5 llibres impresos contra 44 manuscrits— un assortit en matèria renaixentista. Aquest lot està integrat per dos Sallustis en toscà, un Ovidi i un Sèneca en català (la versió de fra Antoni Canals del *De Providèntia*), un Sèneca en francès, el *Filocolo* de Boccaccio, els *Triomfi* de Petrarca (dos exemplars, un comentat i l'altre no) i els *Sonetti* (comentats) en toscà. Aristòcrata de sang, aquest senyor no podem dir si va ésser-ho també de conducta, però si que els seus llibres ens el demostren senyor de la seva cultura. Una cultura de caire renaixent en llengua vulgar.

Un contemporani seu, Jaume Berard, ciutadà, senyor de la possessió de Caubet, compta amb una biblioteca de renaixentista convingut: consta de 33 volums, la meitat dels quals són impresos, i cinc sisenes parts són de clàssics o d'humanistes italians. La lite-

¹⁹ FERRAN VALENTÍ, *Traducció de les Paradoxa de Ciceró, Parlament al Gran e General Concell*. Ed. de J. M. MORATÓ i THOMÀS (Barcelona 1959 = Bibl. Catalana d'obres antigues).

ratura religiosa estarà representada per Innocenci III, Eiximenis, el Cartoixà, Cassià i sant Jeroni. Però fins i tot se'ns fa saber que aquest és «la traslació del Saltiri feta per sant Jeroni», com si volgués dir que almenys s'aprecia tant la formalitat com el contingut.

A part d'això fa l'efecte que tots els clàssics —Ciceró (4), Virgili (3), Juvenal (3), Horaci (2), Persi, Lucà, Plini, Aulus Gelius, Lactanci— estiguin en llatí i ben acompanyats del Dant i de Boccaccio (*Fiammeta* i *De genealogia deorum*).

Com es veu l'interès pels clàssics no va sempre aparellat amb l'ús de la llengua vulgar. Això mateix ens demostren els dos inventaris més rics recollits dins aquest sector social: el del donzell Baltasar Tomàs (1552) i el de Gaspar de Villalonga, jurista (1559).

Baltasar Tomàs torna a disposar d'una biblioteca de tema variat, com la de Gregori Burgues, del qual era veí (xvi-77): una *Suma de aritmètica*, dos manuals de manescalia, un missal i un salteri llatins, unes Horetetes, un Manual d'estratègia militar, una obra de dret canònic; després clàssics en llatí (Sèneca, Ovidi, Cèsar, Aristòtil), obres en toscà (Plini, *Divina Comedia*, *Decamerone*, el *Guarino Meschino* d'Andrea de Barberino i el *Fiore e Bianchifiore*) i per fi llibres en català (la *Vita Christi* del Cartoixà, *El peccador remut* de Felip de Malla, una *Passió* en vers i un volum de cobles en pla). L'intuïm un home viatger que coneix diverses llengües, i les utilitza, i que amb sentit pràctic gusta del tema popular, sigui en la llengua que sigui, perquè es vol entretenir.

En canvi, en l'advocat Gaspar Villalonga tenim això: un savi en dret i un humanista llatí. L'única obra catalana que posseeix són els *Usatges i costums de Catalunya*. Home religiós, que disposa de la Bíblia i alguns llibres dels Sants Pares (Agustí, Isidor), o d'algun de comentarista sacre (com Jaume de València) té compte de la teologia del temps mitjançant la *Summa Silvestrina* i la *Summa Antonina* i es preocupa de l'heretgia serpentejant ja que trobem entre els seus papers, enmig d'altres llibres semblants, un *Compendio de erroribus et inganni luterani*. A part d'això estudia els clàssics i disposa d'alguns d'humanistes de talla tan antics com Ludovico Pontano, Angelo Poliziano, Marco Antonio Sabellico, Lucio Marineo Sículo; com moderns, Guillaume Budé. Una punta d'ironia insinua la presència de les *Facetie* de Poggio. Però no devia ser home gaire erasmitzant: el *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric deixa caure ombra fosca damunt d'aquest inventari.

ELS NOTARIS, ELS MESTRES I L'HUMANISME

Una categoria social que està essencialment lligada a les lletres, perquè de les lletres viu, amb les lletres progressa i les lletres empeny, és la que treballa en les cancelleries, escrivanies i notaries. Quan no hi ha una cort pròpiament dita, són els notaris els qui solen retenir escrivanies de municipis, a més dels despatxos propis, i el seu cultiu continu del llatí els té al corrent de la literatura i del mercat del llibre.

El més antic inventari recollit pertany precisament a un notari, Berenguer Vidal (xiv-0), data de 1326. Tots els seus llibres són de l'ofici, fins a onze: uns són de gramàtica i altres d'estil i redacció. Entre ells figura un d'autor mallorquí, la *Summa Vitulina* o *Vadellina*, així anomenada del llinatge del seu autor i que de manual d'estil notarial que deu ésser fou confosa amb un art de poesia, com apareix citada en el *Arte de Trobar* d'Enrique de Villena.²⁰

La resta d'inventaris de notaris pertany a la segona meitat del segle xv i al xvi. Dels primers devem subratllar el de Joan Falcó (xvb-60) i el d'Antoni Massanet (xvb-72), que compten amb una vintena de volums a part dels de dret i notaria, i que suren perduts alguns llibres corrents a la primera meitat d'aital segle, Guido de Colonna, Cassianus, el Guido de Montrocher o Alexandre d'Halès. Trobem Ciceró, Juvenal, Sèneca, Persi, Sallusti, Virgili, Ovidi, Horaci, sovint comentats i ben acompanyats de quatre exemplars de les Epístoles de Phalaris, en llatí i en toscà, manuscrites i empremtades, i d'una partida de gramàtiques de Petrus Helias, del Vocabulista Juliano i del *Liber Elegantiarum* del Valla i del Agostino Dati.

Aquesta sensació d'ofegor i naufragi de la cultura medieval, les restes disperses de la qual suren allí i allà per damunt d'un mar de llibres clàssics i d'humanistes de renom, l'experimentem amb una ressonància major quan entrem dins la biblioteca del notari ciutadà Miquel Abeiar, l'inventari de la qual publicà a finals del segle passat D. Estanislau de K. Aguiló. Prop de 500 llibres arribà a reunir en el seu estudi del carrer de la Bosseria aquest notari que tenia escrivania llogada a la plaça de Cort, en els baixos d'un altre notari, Martí Terrers. Si pensem que la biblioteca del poeta Auzias March († 1459) comptava amb 9 peces,²¹ la del metge poeta Jaume

²⁰ Vegeu, més avall, la nota 3 al catàleg d'inventaris del segle xiv.

²¹ A. PAGÈS, *Documents relatifs a la vie d'Auzias March*: "Bol. Soc. Castellonense Cultura" 16 (1935) 125-143.

Roig († 1478) amb 58²² i la del mestre en teologia Felip de Malla († 1431) amb 64,²³ comprendrem la volada de la cultura d'aquest home, encara que rebés l'herència del seu pare —la dinastia notarial dels Abeiar comença a la primeria del segle xv—, constituí una biblioteca privada realment excepcional per al seu temps. El seu estudi estava moblat amb un taulell de fusta de dues peces, amb un ample banc darrera així com ens mostren els despatxos, les miniatures del còdex de les *Lleis Palatines* de Jaume I o els retaules de la Biccherna de la comuna de Siena del segle xiv. Damunt del vell taulell presideixen dues esferes, una «xica daurada» i altra «vella pintada», amb son bastiment de fusta. El notari assegut en una cadira nova de costelles se'ns presenta com un aspirant provincià a entendre, a la manera humanista, «de omni re scibili». El dia que comencem a conèixer l'estat real de la cultura mallorquina a finals del segle xv podrem descabdellar el que hi havia de bibliofília i què de bibliomania en la figura de Miquel Abeiar, qui tenia en els seus prestatges trenta títols de Ciceró i deu de Sèneca, però que al costat de trenta d'Aristòtil sols en guardava un de Plató. Per saber en què consistia l'humanisme mallorquí no basta examinar els llibres que hi havia, ni si Miquel Abeiar copiava Lucreci, com el seu pare Gregori Abeiar, Orígenes; això calia a tot notari conscient del seu ofici, alhora cal examinar més a fons els llibres i treure relacions...²⁴

El fet que existís una inquietud intel·lectual a finals del segle xv a l'illa està fora de dubte. Tinguem present que la primera impremta mallorquina va ésser planejada i muntada sols per mallorquins, cas infreqüent a la península, on intervenen prevalentment els estrangers. La primera premsa va funcionar a l'alberg de mestre Bartomeu Caldentey «doctor parisiensis» —situat on avui hi ha Casa Oleo (Almudaina, 8)— allà va sortir primer el *De regulis mandatorum* de Jean Gerson (1448).²⁵ Però una impremta no es funda així com així; necessita gent desvetllada. Per tal raó veiem, al costat del Dr. Bartomeu Caldentey, mossèn Francesc Prats, humanista —traductor de la *Visión delectable* d'Alfonso de la Torre— i mestre, que poc després se'n porten els seus deixebles de llatinitat fora de les murades de la ciutat irrequieta i dividida per les faccions d'Armadans i Espanyols, que havien d'esclatar sanguinosament el dia dels Morts de 1490

²² JAUME ROIG, *Llibre de les dones*: Ed. ROQUE CHABÀS (Barcelona 1905) 410-412.

²³ J. M. MADURELL, *Mestre Felip de Malla*: BRABL 30 (1963-1964) 557-562.

²⁴ E. AGUILÓ, *Inventari dels béns i heretat d'En Miquel Abeiar*, cit.

²⁵ JUAN MUNTANER BUJOSA, *La primera impremta mallorquina*: BSAL 31 (1953-1960) 467-503.

a l'església de Sant Francesc. En aquest moment posseïm alguna informació sobre les dues escoles principals de gramàtica de l'illa: la dels mestres Caldentey i Prats, que s'installa a l'ermita de la Trinitat de Miramar —endunt-se la impremta que, per aquelles dates (1486-1487), dóna a llum la gramàtica llatina de Joan de Pastrana— i la de Pere Daguí, que alligona els nens estudiants en el Puig de Randa. Poc després, vers el 1494, mestre Bartomeu Far compareix ensenyant gramàtica en el Puig de Santa Magdalena d'Inca.²⁶

No coneixem l'ambient que hi havia en aquestes escoles. Segur que es pretenia una ensenyança vàlida per al cap i el cor. Arnau Descós escrivia a l'estudiant Antoni Burgues que estudiés l'art de Ramon Llull en bons costums, perquè així com dins l'art oratòria Ciceró i Quintillià no comprenen un orador que no sia home prudent, més encara, bon orador sols ho pot ésser el que avantatgi en totes les virtuts, igualment ell és de parer que ningú no es pot dir lullista sinó aquell que, imbuït de bons costums, sobresurt per la seva prudència.²⁷ Aquests eren els pensaments del mestre que succeí a Daguí l'any 1500 en la seva càtedra. Pel que fa a Francesc Prats deposa a favor seu la traducció que va fer de *La visió delectable* d'Alfons de la Torre, que trobem en el nostre inventari en poder del notari ciutadellenc Gabriel Riudavets el 1505 (xvi-22).²⁸ L'obra tenia els seus anys: l'havia escrita per a l'educació del príncep Carles de Viana el 1454. La traducció catalana aparegué a Barcelona el 1484. No està aclarit si és o no la versió d'En Prats que es conserva encara avui manuscrita.²⁹ Sigui com sigui interessa recordar el títol en l'original: *Visión delectable de la filosofía y artes liberales, metafísica y filosofía moral*. I el seu fi: «la qüestió principal és a saber de la fi de l'home segons que els savis pogueren atènyer per rahó». És una obra estrictament renaixentista en les seves proporcions: una antropologia racional. Pensem que el traductor mallorquí era lullista — Hillgarth va publicar recentment el seu poema en laor de mestre Ramon Llull—³⁰ i endemés era un home piadós amb les lectures espirituals que feia sant Ignasi de Loyola, com altres personatges

²⁶ FIDEL FITA, *Cartas inéditas de D. Arnaldo Descós en la Colección Pascual*: BRAH 19 (1891), doc. 50.

²⁷ F. FITA, *ibid.*, doc. 8.

²⁸ A la primeria d'aquest segle a la col·lecció de D. Lambert Mata de Barcelona. Cf. B. MIQUEL I PLANAS, "Bibliofília" 1 (1911-1914) 461-463.

²⁹ Ed. facsimil: *La visió delectable de Alfonso de la Torre, bachiller* (Barcelona 1911), Jordi Rubió sembla estar per l'afirmativa, *Hist. Liter.* 3.

³⁰ JOCELYN HILLGARTH, *Un poema inédito de Francesc Prats sobre Ramón Llull*: BSAL 33 (1968-1972) 75-83.

que hem trobat en els nostres inventaris: la *Vita Christi* de Landulf de Saxònia. D'ella tragué en part Ignasi els seus Exercicis; Francesc Prats, amb més humilitat, la seva *Devota contemplació y meditaciones de la via sacra*, que degué enviar des del Miramar de Vallde-mossa al Miramar del Puig de Pollença encara flairosa de tinta fresca i romaní, per a entreteniment espiritual de sor Angelina Monroya i les seves companyes de monestir.

L'humanisme mallorquí era, doncs, un humanisme cristià, que tenia compte del que s'anava fent. És veritat que les nostres escoles de llatí no varen donar entrada a la gramàtica de Nebrija, llibre de text a l'Estudi General de Barcelona des de 1508.³¹ Però no sabem encara ben bé el que això significa, si tenim en compte la recomanació que fa Pere Joan Frexa quan escriu des de Roma al seu germà Bartomeu el 20-11-1555: «No dexeu de fer algun estudi en casa com no tendreu res per fer y a consell meu ab les obres de Tulli, que és *eloquentie parens*, ab les *Elegantias* de Augustino Dato y de Valla, perquè tots eixos són en gran ús y estima en estas parts de Itàlia aon és la medulla de la llengua latina».³² Aquests llibres recomanats a Itàlia són els que trobem en els fons dels nostres inventaris. No és de creure del tot tampoc que els llibres estessin tancats, encara que qualche cosa d'això insinuï al germà de Mallorca des de Roma dos anys després el germà il·lustrat referint-se a lletraferits italians: «may stan ociosos com fan aquí en Mallorque, que tot lo dia casquen los banchs».³³ Solament una recerca acurada sobre l'escola renaixentista a l'illa ens podrà dir —tot i sabent que és una illa— perquè la literatura mallorquina de creació se'ns presenta per aquests temps com a moda endarrerida. Possiblement la nostra societat no era societat-punta.

Pel que fa a l'ambient llibresc cal esmentar que l'aventura de la impremta restà un intent. Va dar algunes obres, com hem vist, entre les quals destaca el *Breviarium Maioricense* —darrerament se'n trobaren unes galerades per casualitat—, aparegut a la ciutat de Mallorca l'any 1488. Els nostres inventaris addueixen nous testimoniatges de la seva existència, en exemplars impresos en paper i en pergami (xvi-36/37, xvi-55/1, xv-75/1). Després callen les premses

³¹ M. CASAS HOMS, *El Thesaurus pauperum de Juan de Pastrana*: AST 22 (1951) 233-248.

³² E. AGUILÓ, *Materials per un epistolari familiar català*: BSAL 10 (1903-1904) 45.

³³ E. AGUILÓ, *ibid.*, p. 47.

de la impremta itinerant. Francesc Prats moria el 1496;³⁴ el teòleg Bartomeu Caldentey, el 1500; el rellotger Nicolau Calafat, el 1501. Havien de passar cinquanta anys fins que no tornés a sentir-se el gemec de les premses a l'obra de Ferran Cansoles. Entretant els migrats escriptors mallorquins recorrien a les imprentes valencianes per a publicar els seus escrits dels quals, per contra, cap n'ha aparegut en l'àmbit de la present recerca. Això si no contractaven més lluny la impressió, com va succeir amb el nou missal, que a través de l'enigmàtic llibreter Jacobus de Hirdis varen imprimir a Venècia, al taller de Giunta, el 1506.³⁵ El comerç venecià mantenia encara viu el forniment dels llibres «lo Perottus de Gramàtica e la Retòrica del Lulli, que yo he comprat als venecians» deia un fill del notari Francesc Melià el 1481 (xvb-66), després d'haver venut per molts decenis les seves primeres matèries: paper i pergami.³⁶ Era un comerç que havia posat en perill, com bé sabem, la impremta d'En Calafat, intentant el 1488 sabotejar la seva edició del breviarí,³⁷ i que per les preses de posició al principi del segle XVI àdhuc potser ocasionés la seva mateixa desaparició.

Un aspecte de la indústria del llibre que il·luminen els inventaris que publiquem, és la seva confecció. Després del coneixement que ens ha proporcionat Marcel Durliat, sintetitzant notícies anteriors, consta que aquesta estava especialment en mans de capellans i jueus —després conversos— ocupats bé en la còpia, en la il·luminació o bé en el relligament dels llibres.³⁸ Tot això ve confirmat a través de l'inventari de Bartomeu de Villarasa, beneficiat de la Seu (xiv-35a), i potser de Bernat Ses Oliveres, beneficiat de Santa Creu (xva-8). El que apareix clar, com es podia sospitar, a través de les dades de la Cartoixa de Valldemossa que adduïm, és que també els ermitans intervenien en aquests mesters: fra Pere Valero copia el *De contemplatione anime* de l'abat Issac el 1412; un ermità desconegut

³⁴ Així penso deduir-ho de la partida següent: "A xvii de dit mes (octubre 1496) combregà mossèn Francesc Prats, prevere": ACM. *Libre de les ànimes de purgatori de la Seu (1496)*, f. 53.

³⁵ GASPÀR MUNAR, *El antiguo breviario mayoricense* (Palma 1963); id. *El antiguo misal mallorquín* (Palma 1962).

³⁶ Item doní a mossèn Pere Ripol, prevere, vint e un sous a compliment de paga per lo raure que féu de sis dotzenes de pregamins de quatre dotzenes de vadelets que compram dels vanesians, I, 1., I s.: ADM. *Cod. 58, Llibre de dades e rebudes del monestir de Cartoixa (1423)*, f. 45.

³⁷ P. A. SANCHO, *Prohibició de importar breviaris impresos de Venècia*: BSAL 3 (1889-1890) 115.

³⁸ MARCEL DURLIAT, *L'art en el Regne de Mallorca* (Mallorca 1964), 279.

ven a la sagristia de la Seu el 1396 un *Salteri* escrit, en rama;³⁹ l'ermità fra Antoni Bordoy illumina un Oracioner per a la parròquia de Valldemosa el 1415...⁴⁰ Suposo que garbellant altra documentació es trobaran els copistes seglars que també intervenen en la còpia dels llibres de temàtica profana, cosa que algunes dades soltes ens permeten suposar.

Alguna claror rep també la pedagogia dels esmentats inventaris. Qui millor ha estudiat fins ara l'ensenyança a Catalunya ha estat Rubió i Balaguer a la introducció dels *Documentos para la Historia de la Universidad de Barcelona* d'A. de la Torre (Barcelona, 1971), qui fa veure que queda molt per aclarir en la matèria. Si partim de la divisió de l'ensenyança primera en: Becerolista (aprenent de lletra amb les beceroles), el qui aprèn Salms vesprals e Hores; Legista (el qui ja llegeix); Doctrinalista (l'estudiant de *Doctrinale*); Gramàtic i Lògic —segons una pauta de Cervera de 1475, completament tradicional—,⁴¹ podem ordenar les nostres dades dient que compareix el 1466 «un quern de pregamí d'infants» que s'assimilaria a unes baceroles (xvb-29/21), que molts dels *Salteris* inventariats han d'haver estat usats per a aprendre de llegir en llatí, naturalment, segons queda algun cop manifestat: «Item un libre Saltiri en pregamí en què aprenen los infants» (xvb-271), que a Mallorca s'utilitzava a continuació un manual factici que comprenia les *Partes* de Donatus, les *Regulae* de Thebaldus, els *Disticha Catonis*, el *De Contemptu mundi* d'Innocenci III, el *Thobias* de Mateu de Vendôme (xiv-14/2, xv-4/6) —tractats gramaticals bàsics completats amb textos de lectura... ¿Quin paper tenia, doncs, l'ensenyança de la lectura en llengua vulgar? Veig que a Igualada el 1440 es fixa el sou del mestre local dient «que los qui aprendran lo Saltiri, Romanç, Parts Cató, *Contemptum* o qualsevol d'aquests llibres fins al Doctrinal exclusive pagaran 10 sous».⁴² Aquí crec que s'ha de col·locar l'aprenentatge de la lectura en català: després del Saltiri, on diu «Romanç». Sense voler forçar les categories, ho voldria pensar. Així encaixaria el que entre els llibres trobats a la cambra petita del ciutadà Joan Bartomeu, el 1470, a més del Saltiri «en què aprenen

³⁹ Item doní a mossèn lo degà vint florins, los quals havia bastrets per hun Seltiri nou que avia comprat per la esgleya de hun ermità, que no era cornat, ne notat ne illuminat, los quals vint florins valen xv l.: ACM. *L. de sacristia 1396*, f. 51.

⁴⁰ ADM. *Lit. 1415-16*, s. f.

⁴¹ A. DURAN SANPERE - P. GÓMEZ, *Les escoles de Cervera*: BRABL 17 (1944) 32-38.

⁴² JOAN SEGURA, *Historia de Igualada 2* (Barcelona 1908) 66.

els infants» apareix «un altre llibre en paper en pla per dits infants de pochà vàlua» (xvb-27/2). Seria l'equivalent del que feia En Miquel, fill del donzell Pere de Sant Joan, el 1446, amb el *Llibre dels Àngels* de Francesc Eiximenis «lo qual llibre En Miquel, fill del dit defunt, aprèn» (xva-38). En els termes estrictament econòmics que tenen els inventaris se sobreentén segurament: i perquè hi aprèn no s'ha de pignorar.

Un document recent, trobat per En Bartomeu Font, ens mostra l'ermità de Sant Honorat, fra Antoni Arbona, que recomana en el testament (1463) que s'ensenyi a un cert Miquel Mut i que aquest «pugui apendre de legir en lo dit puig o ermitori en lo quern de Saltiri e *Quicumque vult* e les Hores de la Verge Maria del dit armitori dementre legir hi vulla stant en vostre companyia en lo dit loch».⁴³ Aquí veiem clara la finalitat pràctica que tenia l'aprenentatge de lletra amb el Salteri per exercitar la pregària concreta de l'eventual futur ermità.

Deixant de tocar alguns extrems que farien massa llarga aquesta introducció, diguem dos mots sobre llibres rars i els autors poc coneguts. Entre els primers citem el *Llibre dels fills d'Israel*, que surt en mans d'ermitans (Rotger), i que deu ésser les *Sposicions dels infants de Israel* que Madurell troba a Barcelona el 1429 (*Manuscrits*, 60-7), el *Llibre del abat Isaac*, també lectura d'ermitans (Cartoixa, núm. 6) que veiem a Barcelona el 1373 (MADURELL, *Manuscrits* 9-2) i a València el 1422 (SANCHIS SIVERA, p. 98), els llibres *Viha Sion* i *Brando* presents el 1414 al Puig de Pollença (ROTGER), el *Libre de Serventa* (ROTGER), els *Escalons de Sant Jerònim* (xvb-8/1) que coincideix amb el *Libre de les set naus* citat per Madurell per 1434 i 1463 (*Manuscrits* 73-1, 124-5), la *Visió de sant Johan* (xvb-5/2), *Les monitions de fra Roger* (xvb-58/2), la *Instrucció dels pelegrins* (xva-36/11) possiblement relacionada amb algun títol de Madurell (*Manuscrits* 69-2, 123-21) i la *Disputa que En Bartomeu Genovés de lu illa de Menorcha hac ab alguns subtils jueus* (xva-36/5, vegeu la nota), si es tracta d'una versió catalana. Això pel que fa al llibre religiós.

Entre els llibres profans no hem vist citats mai el *Llibre del compàs de navegar* (xvi-20/3),⁴⁴ *Libre de lo franch e lo empatxat* (Cf. CARRÈRE, p. 266: *Lo quint del hom franch*, de medicina), *Libre de spariments* (xiv-35/10; el propietari tenia «quasdam alambins cum eorum apparatu faciendi aquam ardentem») i «quasdam alambins

⁴³ BARTOMEU FONT, *Historia de Llucmajor* 2 (Mallorca 1974) 508.

faciendi aquam rosaceam»), que semblen tècnics; entre els literaris, en aparença, trobem: *Disputa del pobre i el rich* (xvb-43/2), *Història del guat* (xvb-14/2), *Libre de panichs* (xvi-20/10), *Libre sobre los sinch senys corporals*, segurament de filosofia (xvb-54a/19).

Per acabar, recordem que E. Aguiló havia subratllat l'interès del llibre en rima de la Conquesta de Mallorca de la Biblioteca Abeiar (Ab. 377).⁴⁵ Afegim que compareix en la mateixa biblioteca una obra del mestre en teologia March Verneda, O.F.M., de la primera meitat del segle xv (Ab. 305), que avui roman perduda i desconeguda.⁴⁶ També desconeguda i perduda continua —puix que el títol és incomplet— la *Jacobus Constant*, «obra feta per dit difunt», del canonge Arnau de Santacília († 1504, xvi-36/58).

Constitueix per als mallorquins una satisfacció la presència interrompuda, però sempre de bell nou represa —com es podrà veure a l'Índex—, dels llibres de Ramon Llull entre les gents de la seva nissaga.

GABRIEL LLOMPART

INVENTARIS

I. SIGNATURES DELS INVENTARIS

Segle XIV

- xiv-0. Inv. Berenguer Vidal, notari, C. de M. (17-5-1326). — ACM. P, 3-xi-17, s. f.
- xiv-2. Inv. de Francisca, muller de Durand Vayls, C. de M. (30-5-1348). — AHM. P, Nicolau Prohom, P-138, f. 5.
- xiv-4. Inv. de Antoni de Sala, C. de M. (4-6-1348). — AHM. P, Nicolau Prohom, P-138, f. 7.
- xiv-7. Inv. de Pere Matas, picaperes, C. de M.; «hospitium, in P. de Sta. Eulalia, contiguum portali de la Porteyla» (20-11-1358). — AHM. P, Nicolau Prohom, P-138, ff. 44-54v.

⁴⁴ Riambau de Corbera tenia a Barcelona el 1461 un libre *De navegar* (MADURELL, *Manuscripts*, 121-5).

⁴⁵ Tinguem present que hi hagué poemes joglarescs sobre el tema, segons sembla. FERRAN SOLDEVILA, *Un poema joglaresch sobre l'assalt de la ciutat de Mallorca*: "Estudis romànics" 9 (1961-1966) 49-59.

⁴⁶ Va estar a Mallorca a la primera meitat del segle xv. PEDRO SANAHUJA, *En torno al Capitulo General franciscano de Burgos (1412) y al Capitulo Provincial de Valencia de 1418*: "Archivo Ibero americano" 4 (1944) 75.

- xiv-8. Inv. de Jacme de Villanova, mercader, C. de M.; hospitium in P. de S. Miquel (9-9-1361). — AHM, P, Nicolau Prohom, P-138, ff. 64-66v.
- xiv-10. Inv. de Blai de Montagut, mercader, C. de M.; P. de S. Nicolau, prop del convent dels dominics (2-5-1363). — AHM. P, Andreu Plandolit, P-144, f. 2v s.
- xiv-14. Inv. de Pere Real, mercader, C. de M.; hospitium in parochia et vicho Sancti Jacobi (entre 1370 i 1383). — AHM. P, Pere Ribalta, P-24, f. 87 s.
- xiv-15. Inv. de Asbert de Roaix, donzell, C. de M. (25-12-1373). — ACM. P, Joan Clavell, Prot 1347, XIII.I.26, s. f.
- xiv-16. Inv. de Joan Sacosta, mercader, C. de M. (17-5-1375). — ACM. P, Guillem Joan. Inv. 1371: XIII.II.3, 5, 6.
- xiv-17. Inv. de Bernat de Vallverd, mercader, C. de M. (11-8-1375). — ACM. P, Joan Clavell, Test 1375, XIII.I.25, s. f.
- xiv-18. Inv. de Jacme de Fornells, sacrista de la Seu, C. de M. 23-3-1375). — AHM. P, Nicolau Prohom, P-139, ff. 74-76.
- xiv-19. Inv. de Guerau Ponç, presb., beneficiat a la Seu, C. de M. (18-12-1378). — ACM. P, Guillem Joan, Inv. 1371, XIII.II.3, s. f.
- xiv-20. Inv. de Guerau Torrens, prev., beneficiat a la Seu, C. de M. (17-10-1379). — ACM. P, Guillem Joan, Inv. 1371, XIII.II.3, s. f.
- xiv-20a. Estimación de bienes de Francesch de Salelles, C. de M. (13-9-1384). — AHM. Su-28, ff. 181 ss.
- xiv-29. Inv. de Alegria, muller del jueu Abraham Crespi, «sutor», C. de M. (15-7-1388). — ACM.: XIII.II.6.
- xiv-30. Inv. de Pere de Caldes, C. de M.; alberch en P. Sta. Eulàlia, prop del convent dels Franciscans (11-8-1388). — AHM. C-2596, f. 172 s.
- xiv-31. Inv. de Guillem de Togores, donzell, C. de M.; alberch en P. de S. Miquel (3-9-1388). — ACM. P, M. Salzet, Prot. 1392-93, s. f.
- xiv-34. Inv. de Pere Borrell, prevere, beneficiat a la Seu, C. de M. (18-7-1391). — ACM. Guillem Joan, Prot. 1387-91, XIII.II.9, s. f.
- xiv-35. Inv. de Ramon de Nastranya, rector de S. Miquel de Campanet (11-1-1392). — AHM. P, Pere Sala, S-2, f. 111 s.
- xiv-35a. Inv. de Bartomeu de Villarasa, beneficiat de la Seu, C. de M.; «hospitium intus Almudaynam» (5-9-1393). — ACM. P, Joan Clavell, Test. 1393-1406, XIII.I.26., s. f.
- xiv-37. Inv. de Antoni del Bany, mercader, C. de M. (1311-1393). — AHM. P, Antoni Ferrer, Notul. 1401-1402, f. 61 s.
- xiv-40. Inv. de Pere Fabregat, doctor en medicina, C. de M.; «hospitium ante ecclesiam del Sepulcre» (23-6-1396). — AHM. P, Pere Ribalta, R-25, ff. 15-26.

Segle xva

- xva-1. Inv. de Francesch des Pi, mercader, C. de M.; alberch en P. de Sta. Eulàlia (21-9-1400). — ACM. P, Pere Guigues, Test. 1395-1404, XIV.II.6, s. f.
- xva-2. Inv. de Joan de Villanova, sacrista de Sta. Eulàlia, C. de M. (11-8-1401). — AHM. P, Pere Ribalta, R-25, ff. 50-57.
- xva-3. Inv. de Joan Company, mercader, C. de M.; vivia en una algorfa (17-2-1403). — ACM. P, Pere Guigues, Test. 1395-1404; XIV.II. 6, s. f.
- xva-4. Inv. de Tomàs Romeu, «pelliperius», C. de M. (11-9-1403). — AHM. P, Pere Ribalta, R-25, ff. 138-143.
- xva-5. Inv. de Pere Fuster, «scriptor compotorum universitatis», C. de M. (3-10-1403). — AHM. P, Jaume Sala, S-23, f. 11v.
- xv-10. Inv. de Gabriel Sureda, mercader, C. de M.; alberch «invico» de Bonayre (31-3-1406). — AHM. P, A. Contestí, Test. 1399-1414, f. 82.
- xva-12. Inv. de Juan de Puig, mercader, C. de M. (17-8-1408). — AHM. P, Antoni Ferrer, Notul. 1406-1408, f. 210 s.
- xva-13. Subasta de Blai de Puig, domer de la Seu i rector de Sant Andreu, C. de M. (11-10-1408). — AHM. P, Antoni Ferrer, Notul. 1406-1408, f. 237.
- xva-18. Inv. de Francesch des Bruyl, mercader, C. de M. (5-1-1411). AHM. P, A. Contestí, Test. 1399-1414, f. 209v.
- xva-19. Inv. de Felip Fuster, «cives», C. de M. (6-1-1411). — ACM. P, Pere Guigues, Test. e Inv. 1404-1415, III.XIV.II. 5, s. f.
- xva-22. Inv. de fra Pere Cunill, prior de l'església de Pollença (19-3-1417), Arc. Mun. Pollensa, Ll. de la Cort del Temple 1417-20, s. f.
- xva-23. Inv. de Juan Dezbrull, mestre en medicina, C. de M. (10-11-1417). — Recollit del notari Tomàs Clavell per N'Estanislau Aguiló, *Juan Dezbrull maestro en medicina*, «Almanaque del Diario de Palma» (1880) 169-194.
- xva-24. Subasta de Nicolau Rosell, canonge de la Seu, C. de M. (2-8-1419). — AHM. P, A. Ferrer, Notul. 1417-19, f. 187v.
- xva-26. Inv. de Pere Mosquer, mercader, C. de M. (8-5-1426). — AHM. P, Antoni Contestí, Inv. 1415-31, f. 151v.
- xva-27. Inv. de Antònia, vda. de Pere Mosquer, mercader, C. de M. (8-9-1427). — AHM. P, A. Contestí, Inv. 1415-31, f. 174.
- xva-31. Inv. de Antoni de Quint, mercader, C. de M.; alberch en lo carrer dit de la pateneria, en la P. de S. Nicolau (30-8-1435). — AHM. P, Antoni Constantí, Test. e Inv. 1433-37, ff. 56-61v.

- xva-33. Inv. de Guillamona Serra, vda. de Guiem Serra, sastre, C. de M.; alberc en P. de Sta. Creu, davant la lotga dita de Sent Feliu (5-2-1437). — AHM. P, A. Constantí, Test. e Inv. 1433-37, f. 71v.
- xva-34. Inv. de Nicolau Quint, mercader, C. de M. (5-8-1437). — AHM. P, A. Constantí, Test. e Inv. 1433-37, f. 80.
- xva-35. Inv. de Guillem Bramona, mercader, C. de M. (19-9-1437). — AHM. P, A. Contestí, Test. e Inv. 1415-31, f. 63v.
- xva-36. Inv. de un desconegut de 1441. Publicat per Tomàs Aguiló: *De un inventario de 1441* «Almanaque del Diario de Palma», 1873, pp. 63-64.
- xva-37. Inv. de Romeu Rigolf, «cives», C. de M.; alberc en P. de S. Jaume (8-5-1046). — AHM. P, Pere Martorell, Prot. 1446-47, f. 92v.
- xva-38. Inv. de Pere de Sant Johan, donzell, C. de M.; alberc en P. de Sta. Eulàlia, al carrer qui va de Sta. Eulàlia a S. Francesch; altre alberch en la Almudaina, lotge del cavallers; possessions de Calbet i La Bastida (3-6-1446). — AHM. P, Pere Martorell, Prot. 1446-47, f. 112.
- xva-39. Inv. de Juan Pons, boter, C. de M.; unes cases, ço és botigua e alguorfa situades fora lo mur vell, en lo carrer appellat de les Astores (26-7-1449). — AHM. P, Bernat Contestí, Test. 1446-58, f. 14.

Segle xv b

- xvb-1. Inv. de Francesc de Puig, mercader, C. de M.; alberch en P. de S. Jaume (28-4-1450). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 31 s.
- xvb-2. Inv. de Pere Parera, cirugià, C. de M. (23-3-1451). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 51 s.
- xvb-5. Inv. de Juan del Ram, cirugià, C. de M.; alberch al carrer de Bonayre (4-8-1452). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 99 s.
- xvb-6. Inv. de Francesc Vilagut, mercader, C. de M. (28-9-1452). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 116 s.
- xvb-8. Inv. de Bernat Ses Oliveres, beneficiat de Sta. Creu, C. de M. (27-10-1454). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 198 s.
- xvb-12. Inv. de Salvador Vila, argenter, C. de M.; alberch en la P. de S. Jaume (2-4-1456). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 262v.
- xvb-13. Inv. de Juan d'Alemanya, tintorer, natural de Colonia, C. de M. (28-6-1456). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 282v.
- xvb-14. Inv. de Guillem Font, peraire, C. de M. (28-12-1456). — AHM. P, B. Contestí, Test. 1446-58, f. 298v.
- xvb-19. Inv. de Batista Martí, ciutadà de Malorcha, C. de M.; vivia

- a un alberch de Pere Bertran (6-7-1458). — AHM. P, J. Falcó, Lligat de papers solts, ff. 198-205.
- xvb-21. Inv. de Margarita, vda. de Jacme Sent Joan, mestre d'aixa, C. de M. (9-7-1462). — AHM. P, Jaume Comas, Test. 1460-1536, s. f.
- xvb-23. Inv. de Jacme Alamany, vivia amb un fill de professió mercader, C. de M.; P. de Sta. Creu (13-8-1463). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 32 s.
- xvb-24. Inv. de Pere Gualseny, mercader, C. de M.; alberch, P. de Sta. Creu, al carrer del vi (20-9-1463). — AHM. P, B. Contesti, Test. 1446-58, f. 356 s.
- xvb-26. Inv. de Gabriel Pelegrí, mercader, C. de M. (7-5-1464). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 37v.
- xvb-27. Inv. de Baltasar Garriga, mariner, C. de M. (23-7-1464). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 45-47v.
- xvb-29. Inv. de Francesch de Comelles, «*eques*», C. de M. (9-6-1466). AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 60v-78v.
- xvb-31. Inv. de Francesch Pardo, *cives*, C. de M.; alberch en P. de Sta. Eulàlia, cantó del Call (5-1-1467). — ADM. P, Suetos, leg. 2847, f. 5.
- xvb-32a. Inv. de Gabriel Gual, ciutadà, alqueria Lo Crisol de Sencelles (20-7-1467). — AHM. P, Francesch Nadal, N-1, Inv. i notes, f. 1 ss.
- xvb-35. Inv. de Joan dez Pou, mercader, C. de M.; alberch en P. de S. Nicolau (26-4-1469). — AHM. P, M. y G. Abeiar, Test. 1454-1508, f. 392.
- xvb-36. Inv. de Mateu Vida, ciutadà, C. de M.; P. de S. Jaume, en lo carrer del Sitjar (16-5-1470). — AHM, G. Almansor, Test. e Inv. 1459-76, f. 120.
- xvb-37. Inv. de Joan Barthomeu, ciutadà, C. de M. (10-7-1470). — AHM. P, Joan Porquer, P-450.
- xvb-38. Inv. de Barthomeu Armadans, «*miles legumque doctor*», C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia (13-7-1470). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 104-118v.
- xvb-41. Inv. de Francesch de Mora, mercader(?), C. de M. (29-8-1472). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 119-136.
- xvb-43. Inv. de Guillem Sagrera, notari, C. de M. (24-9-1472). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 141v.
- xvb-44. Inv. de Pere Serra, «*iurisperitus*», C. de M.; alberch en la cantonada olim del call, qui affronta en la carrera pública qui va dret camí a la sglésia de Sant Anthoni (8-3-1473). — AHM. P, Jaume Comes, Test. 1460-1536, s. f.
- xvb-46. Inv. de Mathias Reya, ciutadà, C. de M. (29-10-1474). — AHM. P, M. y G. Abeiar, Test. 1454-1508, f. 2 s.

- xvb-48. Inv. de Bernat Domanech, Pollensa (18-7-1474). — AHM. P, Joan Arquimbau, Test. e Inv. 1470-1507, f. 11.
- xvb-49. Inv. de Barthomeu Canet, blanquer, C. de M.; alberch en P. de Sta. Eulàlia (15-3-1477). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 190.
- xvb-50. Inv. de Andreu Boix, notari, C. de M.; alberch en P. de Sta. Eulàlia, «en lo carrer antig dit de mossèn Guillem de Sant Johan» (27-3-1477). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 177 s.
- xvb-52. Inv. de Joan Reig, prevere, beneficiat del Puig de Pollensa; «alberch dins la vila de Pollensa, en las Corteradas» (9-1-1478). — AHM. P, J. Arquimbau, Test. 1470-1507, ff. 27-28.
- xvb-53. Inv. de Joan Riuclar, peraire, Pollensa (10-5-1479). — AHM. M. Seguí, S-317, f. 29.
- xvb-54. Inv. de Francesch Ros, peraire, C. de M. (5-10-1479). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 237 s.
- xvb-54a. Inv. de Luis Çanglada, donzell, C. de M.; Alberch en la P. de Sta. Cruz, «en lo carrer de Sant Telm» devora «un carreró que traversa a la plassa del Born» (12-12-1480). — AHM. P, Marti Terrers, T-255, f. 91 s.
- xvb-56. Inv. de Francesch de Milià, notari, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia, «en lo carrer vulgarment dit de mossèn Catlar» (13-9-1481). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 247v.
- xvb-58. Inv. de Pere Vivot, mercader, C. de M.; «alberch en la P. de Sta. Eulàlia, en la ylla de mossèn Guillem Callar» (12-4-1482). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 260v-271.
- xvb-59. Inv. de Llorens de Mari, «miles», C. de M.; alberch en la P. de S. Nicolau (31-5-1482). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 273v-303v.
- xvb-60. Inv. de Joan Falcó, notari, C. de M. (1-7-1482). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 304-321v.
- xvb-61. Inv. de Marti Cedrelles(?), notari, C. de M. (4-2-1483). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, ff. 322-327v.
- xvb-62. Inv. de Joan Perpinyà (4-2-1483). — AHM. P, Joan Castell, Inv. 1455-83, f. 328v.
- xvb-63a. Inv. de Pere Calders, domer de la Catedral (9-10-1484). — AHM. P, Jeroni Servià, S-60, Test. e Inv., f. 36 ss.
- xvb-66. Inv. de Pere de Villalonga, «cives», C. de M.; alberch en P. de S. Jaume (27-11-1486). — AHM. P, M, y G, Abeiar, Test. 1454-1508, f. 328 s.
- xvb-67. Inv. de Gabriel Barrera, Alcúdia (23-9-1487). — AHM. P, Pere Ferrer, Actes 1487-1500, ff. 43v-44.
- xvb-69a. Inv. de Francesch Çanglada, donzell (18-11-1492); alberch en el carrer de S. Jaume. — AHM. P, Francesch Nadal, N-1, f. 204 ss.

- xvb-71. Inv. de Pere Segura, mercader, C. de M. (29-10-1493). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 10 s.
- xvb-72. Inv. de Antoni Massanet, notari, C. de M. (20-11-1493). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 26v.
- xvb-73. Inv. de Jaume Pons, rector de Valldemossa, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia, «en lo carrer dit de la Portella» (3-1-1495). AHM. P, J. Porquer, P-451, f. 71.
- xvb-75. Inv. de Johan Vivó, blanquer, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia, «en la Calatrava» (12-1-1495). — AHM. P, J. Porquer, P-451, f. 80 s.
- xvb-76. Inv. de Martí Litra, prevere, Pollensa (8-9-1495). — AHM. P, Joan Arquimbau, Test. e Inv. 1470-1507, f. 149v.
- xvb-77. Inv. de Rafel Salt, C. de M. (21-1-1496). — AHM. P, Joan Porquer, P-451, f. 164 s.
- xvb-78. Inv. de Bernat Mateu Massanet, «cives», doctor en decrets, C. de M.; «alberch en la parròquia e carrer de S. Jaume» (26-1-1496). — AHM. P, Joan Porquer, P-451, f. 176 s.
- xvb-80. Inv. de Juan Gradolí, mercader, C. de M.; alberch en el carrer del forat (28-6-1496). — AHM. P, J. Porquer, P-451, f. 274 s.
- xvb-81. Inv. de Salvador Pau Sureda, donzell, C. de M.; alberch en el carrer de la Almudaina; cavalleria de Sant Martí (12-8-1496). AHM. P, J. Porquer, P-451, f. 358 s.
- xvb-83. Inv. de Juan Ramiro, notario, C. de M. (15-8-1497). — Arch. Oleza, libr. 14, f. 89.
- xvb-84. Inv. de Juan de Torrella, C. de M. (6-12-1497). — Arch. Oleza, libr. 13, f. 80.
- xvb-86. Inv. de Francesch Aselm, «cives», C. de M. (1499). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492, f. 20.
- xvb-87. Inv. anònim, C. de M. (entre 1450 y 1500). — AHM. P, F. Cañet, Prot. 1448-1502, Leg. mezclado 1450-1500.
- xvb-88. Inv. de Pere Moranta, notari, C. de M.; alberch en P. de Sta. Eulàlia, carrer de la Ferraria (22-8-1499). — AHM. P, Jaume Romaguera, R-987, f. 46 s.
- xvb-89. Inv. de mestre Felip de Pachs, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Creu (6-10-1499). — AHM. P, Pere Sabater, S-609, Inv. 1499, f. 1.

Segle XVI

- xvi-1. Inv. de propietari desconegut, C. de M. y finca de Pastoritx (ca. 1500). — AHM. P, G. y M. Abeiar, Test. e Inv. 1510, f. 470 s.
- xvi-2. Inv. de Alemany de Spanya, notari, C. de M.; alberch en el carrer del Sol, P. de Sta. Eulàlia (19-2-1500). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, ff. 47 s.

- xvi-3. Inv. de Bartomeu Deyà, prevere de Sta. Creu (12-5-1501). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492, f. 20 s.
- xvi-5. Inv. de Gaspar Çametla, notari, C. de M. (31-1-1502). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 100 s.
- xvi-6. Inv. de Michael de Junio, C. de M.; alberch en P. de S. Jaume (10-5-1502). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 81 s.
- xvi-7. Inv. de Juan Romanyà, peraire, C. de M.; alberch al carrer dels Homs (17-10-1502). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 93v.
- xvi-8. Inv. de Joan Domenech, prevere, C. de M. (1-12-1502). — AHM. P, Miquel Morell, Test. e Inv. 1510, f. 3 s.
- xvi-9. Inv. de Berenguer de Santa Cília, «miles», C. de M.; alberch en P. de S. Nicolau, plaça dels Sabaters (10-3-1503). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1502, f. 70.
- xvi-14. Inv. de Joan Andreu, prevere, beneficiat a la Seu, C. de M.; cases devant lo castell (16-12-1503). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 138 s.
- xvi-15. Inv. de Jacme Berard, «cives», C. de M.; alberch en l'Almudaina (20-3-1504). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 113v.
- xvi-16. Inv. de Jacme Cerdà, prevere, Pollensa (8-7-1504). — AHM. P, Joaquim Arquimbau, Test. 1470-1507, f. 227v.
- xvi-17. Inv. de Bartomeu Callet, prevere, Pollensa (30-7-1504). — AHM. J, Joaquim Arquimbau, Test. 1470-1504, f. 231.
- xvi-18. Inv. de Antoni Caldés, mercader, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia (14-9-1504). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-496, f. 139.
- xvi-19. Inv. de Joan Soler, barber, C. de M. (18-9-1504). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 146v.
- xvi-20. Inv. de Gregori Burgues, procurador del Regne de Mallorca; alberch als lats de la sglésia de Sant Feliu, en la P. de Sta. Creu (13-10-1504). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 171 s.
- xvi-21. Inv. de Joan Riera, prevere, beneficiat a la Seu, C. de M.; alberch a la plaça del Pa (12-2-1505). — AHM. P, M. Moranta, 1492-1506, f. 149.
- xvi-22. Inv. de Gabriel Riudavets, notari, Ciutadella (9-9-1505). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 155 s.
- xvi-23. Inv. de Francesch Ballester, mercader, C. de M.; alberch en la P. de S. Nicolau, travessa de la Bosseria (15-12-1505). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 200 s.
- xvi-26. Inv. de Joan des Mas, «cives», C. de M. (2-5-1506). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 233.
- xvi-27. Inv. de Miquel Garau, mercader, C. de M. (28-5-1506). — AHM. P, Nicolau Tomàs, Inv. 1505-14, f. 4v-14v.

- xvi-28. Inv. de Tomàs des Maz, donzell, C. de M.; «alberch al carrer per on se va a Sent Francesch» (23-6-1506). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 240v.
- xvi-30. Inv. de Gabriel de Berga, «cives», C. de M.; «alberch en P. de S. Jaume assats prop lo Spital General» (7-9-1506). — AHM. P, J. Porquer, P-451, f. 404 s.
- xvi-31. Inv. de ... Terrassa(?), notari, C. de M.; alberch en la P. de S. Jaume, carrer de Bonayre (9-8-1506). — AHM. P, M. Moranta, Inv. 1492-1506, f. 267 s.
- xvi-33. Inv. de Pere Ivanyes, sastre, C. de M. (12-4-1508). — AHM. P, Miquel Morell, Test. e Inv. 1510, f. 128 s.
- xvi-36. Inv. de Arnau de Santacilla, canonge i sacrista de la Seu, C. de M. (13-2-1510). — AHM. P, Joan Porquer, P-450, f. 480 s.
- xvi-37. Inv. del magnific Felip Pont, C. de M. (7-1-1510). — AHM. P, Joan Porquer, P-450, f. 430 s.
- xvi-38. Inv. de Joan Sanglès, plater, C. de M. (ca. 1511). — AHM. P, Gabriel i Perot Genovard, L. de inv. 1511-1559, f. 20 s.
- xvi-41. Inv. de Pere Soriano, notari de Porreres, C. de M.; alberch en la P. de S. Nicolau (2-5-1518). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 6.
- xvi-45. Inv. de Gabriel Genovard, notari, C. de M. en la P. de Santa Eulàlia (19-9-1523). — AHM. P, Gabriel i Perot Genovard, Inv. 1511-1559, f. 196 s.
- xvi-46. Inv. de Gabriel y Catalina Moyà, C. de M.; P. de Sta. Eulàlia, carrer de la scudelleria (10-6-1524). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 69v.
- xvi-47. In. de Bernadí Çanglada, donzell, C. de M.; alberch en la Almudaina, prop del convent de S. Domingo (29-7-1527). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 14 s.
- xvi-48. Inv. de Pere de Sant Joan, «miles», C. de M.; alberch en P. de Sta. Eulàlia; possessió de la Bastida (7-2-1528). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 38 s.
- xvi-51. Inv. de Caterina, vda. de Bernardí Perpinyà, C. de M. (5-6-1530). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 107v.
- xvi-54. Inv. de Joanot Genovard, C. de M.; cases a la P. de S. Jaume, plasse del Hospital (27-11-1532). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 147.
- xvi-55. Inv. de Francesch Carbonell, prevere, C. de M.; «alberch prop de la Seu, lo qual affronta devant les cases del reverent canonge Pons» (4-1-1533). — AHM. P, Pere Garau, Test. e Inv. 1512-48, ff. 148-153v.
- xvi-59. Inv. de Perot Nicolau, «cives», C. de M. (15-2-1535). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 80 s.

- xvi-60. Inv. de Antoni Seguí, peraire, C. de M. (31-5-1536). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 216.
- xvi-63. Inv. de Benet Xipra, barber (chirurgicus), C. de M.; alberch en la P. de Sta. Creu (16-12-1536). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 334.
- xvi-64. Inv. de Joanot Ros, «cives», de C. de M.; alberch en la P. de S. Nicolau (2-10-1537). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 94v.
- xvi-65. Inv. de Berenguer Mas, prevere de la Seu, C. de M. (3-12-1537). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 115 s.
- xvi-66. Inv. de Joanot Riera, «cives», C. de M.; alberch en la P. de Sta. Creu, carrer de la gabella de la sal (15-12-1537). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 134 s.
- xvi-67. Inv. de Miquel Amer, mercader, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia, al carrer dels Tèrmens (1537). — AHM. P, Nicolau Tomàs, T-499, f. 103v.
- xvi-68. Inv. de Rafael Morlà, mercader, C. de M.; alberch en la P. de S. Nicolau (24-8-1538). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 264v.
- xvi-72. Inv. de Pere Johan de Olesa, «cives», C. de M.; «alberch en lo loch de la Almudaina» (21-10-1544). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 399v.
- xvi-73. Inv. de Joan Sala, botiguer, C. de M.; «alberch al carrer del Bonayre» (13-3-1547). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 418v.
- xvi-74. Inv. de Miquel de Sanct Joan, donzell, C. de M. (14-6-1547). — AHM. P, Pere Antich, Inv. 1517, f. 444.
- xvi-75. Inv. de Pere Segura, prevere, C. de M. (21-6-1548). — AHM. P, J. Arquès, Inv. 1526-1555, f. 88.
- xvi-76. Inv. de Jaume Lull, prevere, C. de M.; alberch en la P. de Sta. Eulàlia, en lo carrer dit de mestre Morey (30-6-1548). — AHM. P, Pere Garau, Test. e Inv. 1512-48, ff. 225-231.
- xvi-77. Inv. de Baltasar Tomàs, donzell, C. de M.; «post mortem uxoris» (1552), Palma, Archivo Vivot, Llibre gros, I, f. 148 s.
- xvi-78. Inv. de Gaspar Villalonga, C. de M.; alberch en el Call (1517-1-1559). — AHM. P, Gabriel i Perot Genovard, Inv. 1511-59, f. 317 s.

II. TEXTOS FRAGMENTARIS DELS INVENTARIS*

XIV-0

1. Item invenimus libros sequentes: Primo videlicet librum pregameneum in postibus vocatum *Instituta*.
2. Item alium librum pregameneum vocatum *Rotlandinus*, *De contractibus*.

* Demés de les referències a llibres en català, objectiu principal d'aquest repertori, anotem també llibres en llatí i altres llengües que complementen la visió cultural de la casa mallorquina, ja que, per altra part, d'alguns d'ells la referència és ambigua.

3. Item alium librum pregameneum de *Summa Trinitatis*.
4. Item alium librum papireum vocatum *Salatiel*.¹
5. Item alium librum papireum vocatum *Rotlandinus, De ultimis voluntatibus*.²
6. Item alium librum papireum seu volumen operis vocati Guilhermi Vedelli, notarii Maioricarum.³
7. Item alium librum papireum vocatum *Ordo iudiciarius*.
8. Item alium librum papireum vocatum *de Argumentis*.
9. Item duos libros parvulos vocatos *Partes orationis*,⁴ pergameneos.
10. Item alium librum pergameneum vocatum *Sinonima*.
11. Item unum quaternium pergameneum libri vocati *Doctrinalis*.⁵

XIV-2

1. Item unum *Psalterium* de pergameno.
2. Item aliud *Psalterium* de pergameno.

XIV-4

1. Item unum *Psalterium* pergaminorum.

XIV-7

Aula. En una caixa de *xop*, entre llibres de comptes: 1. Unum librum grossum de papiro, cum cohoptis fustis desuper incoriatis ad barras corii albi et nigri cum bullis de lautono et IIII *tancadors*, scriptum in romansio, diversa continentem, rubricatum: *De la vida de Sancta Lucia, verge*. Et incipit: *Lucia, verja*. Et finit: *Beneyt sia Jesu Christ. Amén. E madona Sancta Maria huy e tots jorns e totes hores, els sants e santes e àngels e archàngels. Amén*.

XIV-8

Aula. 1. Item unum librum modicum *de oracions* pergameneum.

XIV-10

Aula. 1. Unum *rotlet* in pergameno in quo est scriptum *officium beate Marie et septem salmi penitentiales*.

¹ No sé identificar un llibre amb aquesta grafia.

² Sens dupte es tracta de la *Summa artis notariae* de Rolandinus Passagerii.

³ *Summa Vedellina* o *Vitulina* o *Bedellina*, llibre notarial, com pensa Rubió Balaguer, que en recull, demés de cites de 1445 i 1450, la notícia de l'existència, almenys parcial, a l'arxiu d'Arbeca (Tarragona). No era doncs l'obra del notari mallorquí Guillem Vadell un tractat de trovar, com diu Enrique Viellena en el *Arte de trovar*. Cf. MADURELL-RUBIÓ, p. 318 i abans SANÇ CAPDEVILA, *La "practica dictaminis" de Llorens de Aquileia en un còdex de Tarragona AST 6 (1930) 208*.

⁴ Llibre de rudiments de gramàtica, de ordinari abreujat: *Partes*.

⁵ *Doctrinale (puerorum)* de Alexander de Villadei († 1250) probablement.

2. Item unum *Salterium* in pergameno cum cohoptis vermiliis feriat.
3. Item unam *Bibliam* in papiro cum cohoptis vermiliis.
4. Item unum libretum cum cohoptis vermiliis in pergameno *Filosofie*.
5. Item quasdam *Oras* in pergameno beate Marie.
6. Item invenimus quendam alium librum, cum cohoptis vermiliis, in quo est scripta *Vita de Jop et Evangelia et Apocalipsis*.

xiv-14

1. Item invenimus unum librum vocatum *Psalterium* in pergameno scriptum, cum cohopta corei vermili.
2. Item alium librum pergamineum videlicet *Partes, Regulas, Catonem, Contemptum et Thobiam*⁶ in uno volumine, cum cohoptis corei vermili.
3. Item unum *Psalterium* in plano, papiri, cum cohoptis pergamineis *enrutat*.

xiv-15

Posee una biblioteca juridica y notarial con algún libro de medicina.

1. Item invenimus cofrenetum modicum operis de Pisis et intus illum res sequentes scilicet quendam librum pergamineum, cum postibus fustis viridibus, vocatum vulgariter *Tresor de pobres*.⁷
2. Item alium librum pergamineum, cum postibus fustibus, de *Medicina*.
3. Item alium librum pergamineum, cum postibus, de *miseria humane conditionis*.
4. Item quendam alium librum papireum modicum, cum cohoptis pergameni, cuius titulus est talis: *Incipiunt Issagoge Porfirii*.
5. Item quendam libretum pergamineum in quo scripta sunt *quatuor evangelia*.
6. Item quoddam *Doctrinale*, modici valoris, sine cohoptis.

xiv-16

- Aula. 1. Item unum *Psalterium* pergamini.
2. Item quasdam *Horas*, in pergamino, depictas.

xiv-17

1. Item quasdam *Oras beate Marie*, cum lauris argenteis.

xiv-18

1. Item quasdam *Horas beate Marie*.
2. Item unum librum pergamineum cantus, vocatum *Ferial*.

⁶ Aquí van ordenats els llibres que usaven els mestres mallorquins de gramàtica d'aquell temps.

⁷ Podria ser el llibre de Joan XXII (Pedro Hispano) esmentat en català en 1432 MADURELL-RUBIÓ, p. 58; que em sembla haver-lo vist citat en llatí com un tractat de medicina en inventaris de Mallorca.

3. Item alium librum papireum qui incipit: *En nom del Payre e Senyor poderós.*

4. Item alium librum pergameneum parvi voluminis qui incipit: *Incipiunt Constitutiones.*

5. Item alium librum pergameneum vocatum *Troye*.⁸

Item alium librum cum postibus cuius rubrica incipit: *Incipit liber de doctrina dicendi et tacendi*.⁹

6. Item unum *Breviarium usus Maioricensis*...

XIV-19

En unum *cofre ferratum*: 1. Primo unum librum de pergameno vocatum *Consueta*.

2. Item diversis quaterni papirei tam in pergameno quam in papiro descripti continentes aliquam *Istoriã*.

3. Item alium librum in papiro descriptum et incipit in primo folio: *La sisene part d'aquest libre etc.* et finit in ultima carta: *La deena com los béns de les esglésies e dels reys se perden.*

Item alium cofrum ferratum: 4. Et primo unum *Breviarium* in pergameno depictum (...).

5. Item alium librum vocatum *Diurnal* (...).

XIV-20

1. Item un libre apellat *Comú*, vey.

2. Item un libre altre en pregamí apellat *Suma dels casos pepals*.

3. Item tres coerns poch en pregamí de *cumú d'hores*.

4. Item un coern del *Saltiri*, vey.

5. Item un coern en pregamí del* que és apellat *Ymago mundi*.

6. Item un libre en paper en què eren scrïts los *Proverbis de Salamó*.¹⁰

7. Item un libre en paper que parla de *prudencia* e de moltes altres coses.

8. Item set coerns en paper de *oracions*, poch valents.

9. Item uns *Set Salms*¹¹ en pregamí.

10. Item tres coerns en pregamí d'*oracions* e poc valents.

11. Item un libret petit en pregamí qui són *casos que'l prevere se deu abstenir d'absoïra*.

12. Item unum *Breviarium* complet in papiro (...).

XIV-20a

1. Item I libre de gramàtica apellat *Thobies*... X s.

2. Item I *libre de ores* de madona Sancta Maria ...I l.

⁸ Guido Colonna, *Histories Troianes*, que traduí Jaume Conesa i cita Madurell *Manuscripts*.

⁹ ALBERTO DE BRESCIA, *De arte loquendi et tacendi* (1245): Hi ha edició recent de la traducció catalana d'un altre llibre seu: *Llibre de consolació i de consell* (Barcelona 1965 = ENC, A 94).

¹⁰ Madurell, *Manuscripts* els cita a partir de 1423 (nn. 52-56).

¹¹ Es tracta dels VII Salms Penitencials molt usats en la pietat personal aleshores.

3. Item I libre de *Parts* de gramàtiche e *Regles* e *Cató* e *Contentus*... XV s.
4. Item I libre de pregami apellat *Parts de oració*...
5. Item I libre de pregami de *preses de madona Sancta Maria*, tot de cant... XV s.
6. Item un *compter*... III s.
7. Item un coffre ferrat e pintat hon havia molts libres... I l.

xiv-26

Camera contigua capiti gradarii. 1 y 2. Item duos pulcherrimos libros modice forme scriptos in delicatis pergameneis cum diversis figuris sanctorum continentibus *Officium gloriose Virginis Marie*, litterature Flandriarum, prout prima facie apparebat.

xiv-29

Item unum librum vocatum *Catonim*.

Item quinque libros *Genesis* existentes per cornar o ligar in posse Moxini Ben Betan, judei.

xiv-30

Camera. 1. Item unum librum de *Ores*, cum cohoptis virmillis et cum duobus tancadors argenti.

Aula. 2. Item quendam librum papiri inscriptum ad morem francigenum *dels evangelis*.

3. Item alium librum *Istoriarum Regum*.

xiv-31

Camera. 1. Primo quendam librum *astoriarum*, cum cohoptis crocei, magnum.

xiv-34

Camera. 1. Item unum *Breviarium* de pergameno ad usum Maioricarum cum tencadoriis de argento.

2. Item quasdam *Oras beate Marie* ad passionem ad usum Maioricarum.

3. Item unum librum vocatum *Evangelister* bullatum.

4. Item unum *Procesional* in pergameno cum cohoptis rubeis.

xiv-35

En una caixa: 1, 2, 3. Item tres libros vocatos *Oras beate Marie*, scriptos in pergameneis.

4. Item unum *Missale* scriptum in pergameneis.

Apart. 5. Item mediam *Bibliam*, scriptam in romansio, in papiro, cum postibus coopertis corii vermili et quinque bullis rotundis in utraque parte.

6. Unum librum scriptum de *Sermons*, in romansio, cum cohoptis vermiliis et in altera parte eiusdem de *ffiguris*.

7, 8. Item duos libros de papiro *de privilegiis* cum cohopena corei vermili.

9. Item unum librum de pregamenis, vocatum d'En Llull, cum cohopeni fustis.

10. Item unum librum de papiro *de Spariments*,¹² cum cohopenis viridis.

11 y 12. Item unum librum vocatum de *Tristany*,¹³ in papiro cum cohopenis corii albi et alium librum vocatum *Flos Sanctorum*,¹⁴ de papiro, cum cohopenis corii albi.

13. Item quasdam *Oras* de officio beate Marie, scriptas in parva forma, de pergamenis.

xiv-35a

1. Item unum librum *missale*, pergameneum, completum, novum.

2. Item unum librum *breuiarium*, pergameneum, completum, novum.

3. Item aliud *breuiarium*, anticum, cum antifonis et responsoriis.

4. Item quendam librum pergameneum, latinis verbis conscriptum, cum coreo albo desuper cohopenas, vocatum *Flos Sanctorum*.

5. Item unum *Psalterium feriatum*.

6, 7. Item duos libros pergameneos vocatos *Diurnales*.

8. Item quendam librum *Processionale* vocatum, pergameneum.

Item quoddam scriptorium fusteam in quo dictus defunctus scribebat libros.

Item unum aliud scriptorium cum quadam modica cathedra sedendi in eodem ad scribendum libros.

xiv-37

Scriptorium. 1. Item unum librum papireum de *Evangelis*, in romancio.

xiv-40

Camera. Biblioteca de medicina.

xva-1

Cambrà: 1. Item atrobí I libre poch, scrit en paper, ab cubertes de pragamí enpastades, donant manera *com deu hom pregar Déu*.

¹² Donada la naturalesa del seu inventari s'ha d'entendre *Llibre de experiments*, de ciències de la natura, física, etc.

¹³ El *Tristany* també compareix sovint a Catalunya. Vegeu l'índex de Madurell, *Manuscrits*.

¹⁴ Una edició recent del *Flos Sanctorum* s'ha publicat a Olot (1977) demés de *Vides de Sants Rosselloneses* (Barcelona 1977) de la Fundació Vives Casajuana, que són segurament el *Flos Sanctorum* més antic en català.

La primera edició és de la Rosenbech, Barcelona 1494 (MADURELL-RUBÍÓ, p. 307). A Mallorca es conserva una col·lecció de fragments, l'edició dels quals prepara Willa B. Folch Pi, segons diu en *Folio Fragments of Old Catalan "Flos Santorum"*, "Year Book of the American Philosophical Society" (1966) 566-67.

xva-2

(Escriptori). Item invenimus unum coffre parvum *ferrat* vetus et intus libros sequentes videlicet: 1. Summam de Gotffre,¹ cum cohōperts corii albi. 2. Item alium libre vocatum *Sizè*,² vetus et parvi valoris, cum cohōperts corei crocei. 3. Item alium librum *Questionum magistri Iohannis de Deu*,³ cum cohōperts fustis. 4. Item alium librum, parvum, in pergameno, *Sermonum*, cum cohōperts fustis. 5. Item alium librum parvum, in pergameno, scilicet *Summa Sermonum pro omnibus festivitātibus anni*, cum cohōperts empestades viridis. 6. Item alium librum, parvum, in pergameno, *Sermonum super evangeliiis*, cum cohōperts fustis et coreo croceo. 7. Item alium librum parvum, pergameni, vocatum *Summa magistri Guidonis*,⁴ cum cohōperts fustis et corii viridis. 8. Item alium librum, pergameni, parvum, intitulum: *Incipiunt adaptationes omnium sermonum*, cum cohōperts fustis et corii viridis. 9. Item alium librum parvum pergameni vocatum *Tractatus de virtutibus*, cum cohōperts fustis et corii viridissimi. 10. Item alium librum parvum pergameni *De vitiis moralibus*, cum cohōperts fustis et corii viridis. 11. Item alium librum parvum pergameni *Sermonum*, cum cohōperts fustis sine corio. 12. Item alium librum parvum pergameni de *Summa Guidonis*, cum cohōperts fustis cum corio virido. 13. Item alium librum parvum pergameni *Epistolarum beati Geronimi*, cum cohōperts fustis et corii viridissimi. 14. Item alium librum parvum pergameni, cum cohōperts viridissimi empestades, *diversorum Tractatumum*. 15. Item alium librum magnum intitulum *Liber Sententiarum*⁵ cum cohōperts corii viridis. 16. Item alium librum pergameni, magnum, intitulum *Casus Decretalium magistri Bernardi*,⁶ cum cohōperts empestades corii viridis. 17. Item alium librum pergameni, medie forme, intitulum *Querimonia Frederici imperatoris super depositione sua contra papam et duos cardinales*, cum cohōperts fustis et corii viridis. 18. Item alium librum pergameni intitulum *Summa fratris Raymundi, ordinis predicatorum, de Penitentia*,⁷ cum cohōperts fustis et corei crocei. 19. Item alium librum pergameni, forme maioris, intitulum *Summa Iohannina*,⁸ cum cohōperts fustis et corei crocei cum bolles. 20. Item alium librum pergameni vocatum *Flos Sanctorum*, cum cohōperts fustis et corei crocei. 21. Item alium librum parvum papiri vocatum *Liber ymnorum*, cum glosa, cum cohōperts fustis et corii viridissimi. 22. Item alium librum parvum papiri: *Tractatus sermonum*, cum cohōperts empestades et corii viridis. 23. Item alium librum parvum pergameni intitulum *Summa de Penitentia*

* Les indicacions xiv, xva, xvb, xvi indiquen els segles (xva primera meitat i xvb segona meitat).

1 GOFFRIDUS DE TRANO, *Summa super rubricis Decretalium*.

2 *Liber sextus Decretalium*.

3 IOHANNES DE DEO, canonista de Bolònia, *Liber quaestionum*.

4 GUIDO DA BAISSIO, canonista de Bolònia († 1313), *Rosarium*.

5 PETRUS LOMBARDUS, *Liber sententiarum*.

6 BERNARDUS COMPOSTELLANUS, *Casus Decretalium*.

7 RAMON DE PENYAFORT, O. P., *Summa de paenitentia*.

8 IOHANNES DE FRIBURGO († 1314), *Summa Confessorum*.

fratris Raymundi, cum cohoptis fustis et corii virmillii. 24. Item alium librum parvum pergameni intitulum *Saltiri feriat*, cum cohoptis fustis et corii virmillii. 25. Item alium librum parvum papiri, intitulum *Summa magistri Iohannis Bellet*,⁹ cum cohoptis empestades albis. 26. Item alium librum parvum papiri *Sermonum*, cum cohoptis fustis et corii viridis. 27. Item alium librum parvum papiri *Sermonum*, cum cohoptis empestades et corii albi. 28. Item alium librum pergameni vocatum *Passioner*, cum cohoptis empestades et corii albi. 29. Item alium librum parvum pergameni *Sermonum*, cum cohoptis fustis et corii crocei. 30. Item alium librum parvum pergameni *Sermonum* cum cohoptis fustis sine corio. 31. Item alium librum parvum pergameni intitulum *Summa fratris Raymundi*, cum cohoptis fustis et corii viridis. 32. Item alium librum in papiro *Formarum, supplicacionum et litterarum curie romane*, cum cohoptis empestades corii albi. 33. Item alium parvum papiri vocatum *Speculum misse*,¹⁰ cum cohoptis empestades corii albi. Item diversos quinternos diversorum tractatum, tam in pergameno quam in papiro, modici valoris. 34. Item unum librum pergameni, forme maioris, vocatum *Tractatus de questionibus in Sancta Trinitate de Redemptione generis humani*, cum cohoptis fustis sine corio. 35. Item alium librum magnum pergameni intitulum *Casus Decretalium*, cum cohoptis fustis, sine corio.¹¹ 36. Item alium librum parvum pergameni vocatum *Algorismus*, cum cohoptis fustis et corii viridis.

Item invenimus intus dictum scriptorium —37— unum librum pergameni vocatum *Breviari*, cum *giradors* de seda diversorum colorum veteribus, cum cohoptis fustis cum corio virmillio et cum supracohopta panni lini albi rupta et cum *tencadors* argenti, cum signis dicti quondam Iohannis Vilanova et cum *stoig* de corio nigro, quod *brevari* dictus quondam Iohannes Vilanova in suo ultimo testamento legavit dicto Iohanni Palet de vita sua dum taxat ad eius servitium et post eius obitum legavit ipsum *brevari* ecclesie Sancte Eulalie. 38. Item invenimus quasdam *Horas Beate Virginis Marie*, forme parve, scriptas in pergameno, cum cohoptis fustis et corii virmillii et *sobre cuberta* panni lini, cum signis dicti defuncti. 39. Item alium librum pergameni parvum vocatum *Ordini*, cum aliquibus *giradors* sirici virmillii et cum *tencadors* argenti, cum cohoptis fustis et corii virmillii et *sobre cuberta* panni lini depicta operum de Sede (...) Unum *feristol* fustis *de legir* (...) unum scriptorium vetus cum una roda fustis veteri et cum *scanno a les spatles*. 40. Item unum librum pergameni parvum *De expositionibus vocabulorum*, cum cohoptis fustis. 41. Item alium librum parvum *Gramatice*, pergameni, cum cohoptis fustis et corii crocei. 42. Item unam *Bibliam*, in pergameneis scriptam,

⁹ IOHANNES BELETH, *Rationale divinatorum officiorum*.

¹⁰ Cf. JOSEP M. DE ALÒS, *Speculum Ecclesiae. Tractat litúrgic català del segle XVè* "Vida cristiana" 1 (1914) 134-138, 184-188, 289-292, 337-340 i 437-441. És una explicació de la missa; la còpia de Sta. Maria del Mar (Barcelona) és de 1422.

¹¹ BERNARDUS COMPOSTELLANUS, *Casus Decretalium*.

cum cohoptis fustis et corii virmilii ac cohopta panni lini albi et cum tencadors argenti.

Et primo vendiderunt quemdam *Librum Sententiarum*, cum cohoptis corei viridis, Antonio Cardelli, notario Maioricarum, per III l. III s.

Item alium librum vocatum *Summa Iohannina*, cum cohoptis croceis, fratri Petro Ros, priori de Carmelo... VI l.

Item alium librum vocatum *Flos Sanctorum*, cum cohoptis fustis et corei crocei, Nicholao Castellar, notario ... VIII l.

Item alium librum vocatum *Sizè*, cum glosula, cum cohoptis viridis, venerabili Bernardo de Olesia ... I l., X s.

Item alium librum vocatum *Ordinari vetus*, venerabili Guillermo Valls, canonico, cum cohoptis virmilliis et panni et tencadors d'argent ... III l.

Item alium librum vocatum *Petrus de Vineis*, Antonio Rubel, notario ... III l., XII, s., VI d.

Item alium librum vocatum *Saltiri feriat*, cum cohoptis virmilliis, venerabili Guillermo de Busquets... III l.

Item alium librum vocatum *Sizè sine glosula*, cum cohoptis fustis, tamen descornat Petro Vitalis, notario... XV s.

Item alium librum vocatum *Casus Bernardi*, cum cohoptis viridis empestades, Petro Prohom, notario ... X l.

Item alium librum vocatum *Summa Magistri Raymundi*, cum cohoptis virimiliis, Iohanni Sançs, presbitero ... VII s.

Item alium librum vocatum *Gotffrè*, cum cohoptis albis, Anthonio Cardelli, notario ... II l. XI s.

Item alium librum *Sermonum*, cum cohoptis fustis et corii virmillii, dicto Antonio Cardelli ... XVI s.

Item alium librum *Sermonum*, in papiro, cum cohoptis empestades Iohanni Sançs, presbitero ... III s.

Item alium librum vocatum *Guido*, cum cohoptis virmilliis, Jacobo Grau, presbitero... I l. VI d.

Item alium librum *Sermonum*, cum cohoptis fustis tantum, Petro Lensis ... III s.

Item alium librum *Sermonum*, papiri, cum cohoptis empestades, Iohanni Saganada... I s.

Item alium librum *Sermonum*, cum cohoptis fustis tantum, Petro Ribalta ... I s.

Item alium librum de *Expositione vocabulorum*, cum cohoptis virmilliis, Bernardo Iohannis, presbitero... V s.

Item alium librum vocatum *Summa Raymundi de Penefort*, cum cohoptis empestades, Francischo Piera, presbitero... VI s.

Item alium librum vocatum *Brinxè*, cum cohoptis fustis tantum, questionum magistri Iohannis, venerabili Francisco Morro ... XV s.

Item alium librum vocatum *Summa magistri Raymundi*, cum cohoptis viridis, Gabrieli Vitalis ... VIII s., VI d.

Item alium librum vocatum *Summa fratris Raymundi*, cum cohoptis fustis et corii albi forme maioris, Gabrieli Massot, notario... XVI s.

Item alium librum de *Expositione vocabulorum*, cum cohoptis fustis tantum Bernardo Iohannis, presbitero... IIII s.